

SERFÓZÓ ZOLTÁN:

**A ROMÁNIAI KOMMUNISTA PÁRT
ELMÉLETI TEVÉKENYSÉGE 1921-31 KÖZÖTT,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A PÁRT IV. ÉS V.
KONGRESSZUSAIRA**

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

4985

I.

Romániai gazdaság- és társadalomfejlődés az első világháború után a gazdasági válságig 1921-29

A Romániai Kommunista Párt 1921-28 közötti elméleti és gyakorlati tevékenységének értékeléséhez mindenféleképpen szükséges röviden áttekinteni az első világháború utáni romániai társadalmi, gazdasági és politikai fejlődést, tehát azt a történetileg adott társadalmi közeget, amelynek problémáival szembe kellett néznie a 20-as években formálódó kommunista mozgalomnak. Köztudott, hogy Románia az antant hatalmak oldalán győztesként fejezte be az első világháborút. A román politikai vezetés annexiós politikája, az idegen uralom alatt élő románság saját nemzetállamához való csatlakozási törekvéseivel párosulva eredménnyel járt. Az ország területe 138.000 m²-ről 304.000 m²-re, lakossága 7,5 millióról 17,5 millióra nőtt. ¹

Am a jelentős területi gyarapodás nem változtatta meg Románia gazdasági strukturáját, az ország -a tárgyalt időszakban mindvégig - agrárország maradt. Jól érzékelteti ezt a tényt a foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlása 1930-ban: 100 dolgozóból a mezőgazdaságban végzett munkát 74, az iparban és a bányászatban 12, a kereskedelemben és a közlekedésben 4, egyéb szektorokban 10. ²

Tájékozódásul érdemes összevetni ezeket az arányokat a ko-

rabeli agrár-ipari Magyarország hasonló adataival: mezőgazdaság 51, ipar és bányászat 23, kereskedelem és közlekedés 8, egyéb 18.

A mezőgazdasági tulsúly változatlan megléte azonban nem jelentette azt, hogy a 20-as évek folyamán ne történtek volna jelentős változások mind az agrárstruktúra, mind az iparfejlődés szempontjából. Elsőként itt a romániai földreformot kell megemlíteni. Az 1918. december 15-i királyi rendelet a nagybirtok 100 ha feletti részét kisajátíthatónak írta elő. Az 1921. július 17-én a rendeletet megerősítő és az egész megnagyobbodott országra kiterjesztő, parlament által megszavazott törvény a felső birtokhatárt 100-500 hektárra módosította, a birtokosokat egyéni elbírálás alá utalva. A végrehajtás módjátát illetően semmi kétséget nem hagyott afelől, hogy szó sem lehet agrárforradalomról: a birtokosok jelentős kártérítést kaptak, amelynek 20 %-a a juttatottakat terhelte.³ Végül a kisajátított 6,3 millió hektár földből 3,5 millió hektárt osztottak szét 1,478,673 igénylő között, vagyis a 2,308.922 igényjogosultnak kb. 65 %-a kapott átlagosan mintegy 3 hektár földet.⁴ A földreform eredményeként a 100 hektár feletti gazdaságok részesedése az összes földterületből 27 %-ra, a szántóföldből pedig 14 %-ra csökkent. Kétségtelen, hogy a 12.200 nagybirtokos kezében még nem jelentéktelen nagyságu, mintegy 5,5 millió hektár birtok maradt, ám könnyen kiszámítható, hogy ez kb. 450 hektár nagy-

ságu gazdaságokat jelent, amelyeket nem lehet hasonlítani pl. az ismert, több tízezer hektáros magyar vagy porosz latifundiumokhoz. A román nagybirtokos osztály a földreform eredményeképpen kétségkívül veszített társadalmi súlyából, ám a kártérítés révén tőkéhez jutva egyrészt ipari befektetései révén egyre szorosabban összefonódott az erősödő román nemzeti burzsoáziával, másrészt a földbérletek révén tulajdonképpen a birtok továbbra is növelhető volt. Az utóbbi jelenség eredményeként a földesuri és a gazdag paraszti birtokok majdnem velük azonos nagyságu bérelt földterülettel egészültek ki.⁵ Emellett a földreform-törvény érintetlenül hagyta királyi és egyházi birtokokat, nagyságuktól függetlenül. A juttatottak oldaláról nézve a földosztás a román szegényparasztság társadalmi és gazdasági problémáin meglehetősen keveset enyhített. A földnélküli parasztcsaládok száma továbbra is jelentős maradt, mintegy 700.000. 1930-ban a parasztgazdaságok háromnegyede 5 hektár alatt volt, a 3 hektár alatti életképtelen parasztbirtokok a földterület 52 %-át tették ki. Ráadásul kb. minden második, harmadik törpebirtokos rendelkezett igaerővel és ekével, nem is szólva nagyon rossz szociális és egészségügyi körülményeiről, valamint több mint 40 %-os analfabétizmusukról.⁶

A földosztás jobbára az életképtelen, hamar eladósodó, sok esetben a parasztcsalád önellátását sem biztosító kisparcellák számát növelte. Az 1921-es romániai földreform kapcsán okvetlenül ki kell emelnünk annak politikai jelentőségét.

Az első világháború utáni közép-kelet-európai általános forradalmi válság időszakában a romániai politikai vezetés számára jó eszköznek bizonyult a nincstelen agrárszegénység tömeges elégedetlenségének a lecsillapításához, különösen, hogy az újonnan megszerzett országrészekben a nem román földbirtokosok rovására végrehajtott földosztásnak nemzeti hangsúlyt lehetett adni.

Az agrárstrukturán belül lezajlott változások mellett okvetlenül hangsúlyoznunk kell az 1921-29 közötti román ipari fejlődést, anélkül persze, hogy annak súlyát eltuloznánk; hiszen mint láttuk, az ország agrárjellege döntően nem változott meg a tárgyalt időszakban. Ugyanakkor az "ön-ellátás jegyében kiépített védekezés" szellemében fogant protekcionista, az importhelyettesítő iparosítás eszközével élő gazdaságpolitika a 20-as évek második felében, a kapitalizmus általános stabilizációja időszakában hozott bizonyos eredményeket. Ezek közül elsőként az ipar szerkezeti módosulását kell megemlíteni. Az amugy sem alacsony 30 %-os értékvám 1927-ben 40 %-ra történő emelésének egyik első számú haszonélvezője a háború előtt jelentéktelen textilipar lett. Ez az ágazat a 20-as évek folyamán a nagy gazdasági válságig megkétszerezte a termelését, részese-dése az ipari termelésből 10 %-ról 22 %-ra nőtt. ⁷

Igen dinamikusan fejlődtek a kitermelő ágazatok is: amíg 1921-ben 1,168.000 tonna kőolajat és 180.000.000 m³ földgázt hoztak felszínre, addig 1928-ban már 4,3 millió tonna

kőolaj és 362,000,000 m³ földgáz jelezte a szénhidrogéntermelés felfutását. ⁸ Az erdélyi ércbányák önönmagukban is kétségkívül növelték a romániai nyersanyagtermelés jelentőségét, ráadásul 1921 és 1929 között a vasérc bányászata 118 %-kal, a rézércé 33 %-kal, az ólomé 83 %-kal nőtt.

Az acéltermelés több mint négyszeresére, a villamosenergia előállítás pedig közel kétszeresére emelkedett ugyanezen időszakban. ⁹ A stabilizáció idején megnövekedett beruházási kedv ösztönzőleg hatott az építőanyagipar termelésére is. Jól illusztrálja ezt a romániai cementgyártás 1922-29 közötti megduplázódása. A román iparfejlődés értelemszerűen együtt járt az ipari tőke gyorsütemű növekedésével: 1924-28 között négy év alatt 18 milliárd lejről 46 milliárdra nőtt. ¹⁰

Az ipari részvénytársaságok aránya emelkedett a romániai gazdasági életet hagyományosan uraló bankok és kereskedelmi részvénytársaságok rovására, bár az utóbbiak dominanciáját nem tudták megtörni, hiszen az 1928-ban működő 2,721 részvénytársaságnak 58 %-a nem ipari jellegű volt. ¹¹

Az ipari növekedés jelentősége mellett ki kell emelnünk általában a román tőke erősödését. Ezt erőteljesen beavatkozó gazdaságpolitika támogatta, amelynek legjelentősebb állomása az 1924-es új román bányaugyi törvény volt. Ennek 32. és 33. §-a kimondta, hogy a bányakonszessziót csak román többségű részvénytársaság nyerhet, amely tőkéjének legfeljebb 40 %-a lehet külföldi. ¹² A hazai tőke fokoza-

tosan nyert tért. Súlyának növekedésére jellemző, hogy míg 1914-ben pl. az olajipari tőkének csak 4,5 %-a volt román, addig 1928-ban a szénhidrogénipari tőke 26 %-a hazai, 41,5 %-a külföldi, 92,5 %-a pedig vegyes részvénytársaságok birtokában volt.¹³ Kétségtelen, hogy ezek az arányeltolódások, bármilyen jelentősek voltak is, nem jelentették azt, hogy a külföldi - a tárgyalt időszakban elsősorban angol, francia és amerikai - tőke ne játszott volna szerepet, főként a kitermelő és a kohászati iparban továbbra is, ám mindeképpen a román ipari burzsoázia gazdasági és politikai megerősödését vonták maguk után. Természetesen az imperializmus korában ez az ipari tőke már az első világháború előtt szétválaszthatatlanul összefonódott a kereskedelmi és banktőkével. A román fináncsőke állt az 1922-28 között az országot kisebb megszakításokkal kormányzó Ionel Bratianu, C. Angelescu, I. G. Duca által vezetett Nemzeti Liberális Párt mögött.¹⁴

Az 1921-es földreform a meggyengült és a nagytőkéhez a már tárgyalt módon egyre szorosabban kapcsolódó nagybirtokos réteg is jobbára Bratianuék mögé sorakozott fel, s a hagyományosan az uri földbirtokot képviselő konzervatív párt el is tűnt a román politikai élet színpadáról.¹⁵

A fentebb vázolt ipari fejlődés a román fináncsőke gazdasági, politikai és ennek megfelelően általános társadalmi súlyának növekedése szükségszerűen együtt jár a kapi-

talizmus másik alapvető osztályának, a munkásosztálynak romániai növekedésével. A munkásmozgalom szempontjából oly fontos gyári munkásság létszáma az 1921-es 157 ezerről 1928-ra 206 ezerre nőtt, főként a textiliparba frissen beállított, tulnyomórészt női munkaerő révén. ¹⁶ 1928-ban már minden negyedik gyári munkás az utóbbi iparágban dolgozott.

A nagyüzemi dolgozók mellett a romániai munkásosztály másik politikailag legjelentősebb rétegét a bányászok adták. Számuk a 20-as években 60 ezer körül mozgott. A munkásság legnagyobb tömegét azonban változatlanul a kisipari üzemek dolgozói jelentették. 1930-ban 138.300 kisüzem, kb. 300 ezer alkalmazottat foglalkoztatott. Összességében a romániai munkásosztály létszáma a stabilizáció végére meghaladta a félmilliót. Bár mint láttuk, ez a szám a közlekedésben és a kereskedelemben dolgozókkal együtt a kétkezi munkából élőknek csak mintegy 16 %-át jelentette, ám főleg a koncentráltan elhelyezkedő, adott esetben jól mozgósítható, a bányás és szénhidrogéntermelő vidékek, a bukaresti, resicai, brassói, kolozsvári nagyüzemek proletáriátusának számárányát messze meghaladó jelentősége volt. Ezt a tényt a korabeli román politikai vezetésnek is tekintetbe kellett vennie.

A fentebb elmondottak jól érzékeltetik, hogy Romániában a tőkés társadalom legalapvetőbb osztályellentétének egyre nagyobb szerepe kellett, hogy legyen, még akkor is,

ha az ország lakosságának tulnyomó többségét, osztályhelyezténél fogva, az agrárstruktúra már említett változásai és belső ellentmondásai érintették és izgatták elsősorban. A földosztásból kimaradt, a megélhetést nem biztosító kisparcellákon tengődő, jórészt bér munkából élő agrárproletár tömegek élesen szembeálltak a még megmaradt nagybirtokkal, a tőkésbérleti rendszerrel, s általában a lezajlottnál radikálisabb földreformban, azaz a következetesen végigvitt demokratikus agrárforradalomban vélték felemelkedésüket. A 20-as évek Romániájában a korábban meglévő társadalmi problémák és belső osztályellentétek semmit sem enyhültek, ráadásul egy igen jelentős új elemmel bővültek. A területi gyarapodások révén a korábban meglehetősen homogén etnikumu ország soknemzetiségűvé vált. Az 1930-as népszámlálás szerint a lakosság 27 %-át tették ki a nemzetiségek. ¹⁷

Tulnyomó többségük természetesen a szegényparaszsághoz és a munkáosztályhoz tartozott. Az alapvető osztályellentéteken kívül az elnyomó nemzetiségi politika is sújtotta őket, amely lényegesen eltért az 1918. december 1-én a gyulafehérvári naggyűlés ünnepélyesen elfogadott határozataitól, valamint az 1919. december 6-án Párizsban aláírt kisebbségvédelmi szerződésben foglaltaktól egyaránt.

Ismeretes, hogy a gyulafehérvári határozatok többek között az alábbi követeléseket tartalmazták: " 1. Teljes nemzeti szabadság az itt lakó nemzeteknek. Mindenik nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által. Minden nemzet a törvényhozási

képviselőkre és az ország kormányzásában való részvételre népességének számarányában nyer jogot. 2. Az állam összes hitfelekezetei egyenjogúak és az autonómia teljes szabadsága megilleti őket ...” A párizsi, Románia és az öt antant nagyhatalom (USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán) által megkötött kisebbségvédelmi szerződés, amelyet Románia alaptörvényként ismert el magára nézve, számos konkrét nemzetiségpolitikai jogot fogalmazott meg: "Minden román állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi. Vallási, hitbeli vagy felekezeti különbség a polgári és politikai jogok élvezete, így nevezetesen: nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különféle foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében egyetlen román állampolgárra sem lehet hátrányos. Egyetlen román állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallási életben, a sajtó útján történő vagy bármilyen közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseken ... Azok a román állampolgárok, akik faji, vallási, vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi állampolgárok. Nevezetesen joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelőintézeteket létesíteni, igazgatni, s azokra felügyelni azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket szabadon használhatják

és vallásukat szabadon gyakorolhatják ... Olyan városokban és kerületekben, ahol nem román nyelvű román állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni avégből, hogy ily román állampolgárok gyermekeit az elemi iskolákban saját nyelvükön tanítsák ...” 18

A fentebbi elvekkel szemben a gyakorlatban a telepítések, az előszakos románosításra való törekvések, a nemzetiségi nyelvek száműzése a közigazgatásból, a nemzetiségi oktatás visszaszorítása az 1924-es magánoktatásügyi és az 1925-ös új érettségi törvényekkel, a nem románlakta területekre kivetett jóval magasabb kereskedelmi, ipari és jövedelmi adók jelezték a román uralkodó osztály erőteljes kisebbségellenes politikáját. 19 Az utóbbi gazdasági jellegű intézkedésekkel a román burzsoázia elsősorban az erdélyi német és magyar konkurrenciától igyekezett megszabadulni, nem eredmény nélkül. Jó példa erre a marosvásárhelyi üzemek lehanyatlása a 20-as években. 20

Az ország agrárstrukturájának és ipari fejlődésének sajátosságai, az alapvető osztályellentétek és nemzetiségi problémák hangsúlyozása mellett röviden jellemeznünk kell a román politikai rendszert is. Az erősödő és elsősorban az óromániai román nemzeti burzsoázia érdekeit kifejező, a 20-as években az ország élén álló Nemzeti Liberális

Párt a hagyományos polgári liberális eszmerendszert vallotta ideológiájának. Politikai gyakorlata, általában az egész román politikai struktúra azonban nagyon messze állt ettől. Az 1923. március 29-i alkotmány ugyan meghirdette a törvény előtti egyenlőséget, a polgári demokratikus szabadságjogokat és az általános választójogot. Ez utóbbiból azonban már eleve kizárta a nőket és a katonai szolgálatot teljesítőket. ²¹ Ráadásul az 1926. március 27-én elfogadott "választási reformra vonatkozó törvény" bevezette a kormányzati prémiumrendszer elvét. Eszerint a szavazatok 40 %-át kapó párt megkapta a mandátumok 50 %-át, a fennmaradó 50 %-ot pedig a kapott szavazatok arányában elosztották a többi párt között, beleértve a többségi pártot is. Így az utóbbi biztos parlamenti többségre támaszkodva gond nélkül alakíthatott kormányt. ²² A választások gyakorlati lefolyására távolról sem a polgári demokrácia játékszabályai voltak jellemzőek: a helyi hatóságok terrorintézkedései közepette az ellenzéki szavazók csoportos akadályoztatásától a szavazóurnák eltüntetéséig, az ellenzéki szavazatok megsemmisítéséig a legkülönfélebb eszközökkel igyekeztek a kívánt eredményt elérni a hatalom birtokosai.

A politikai rendszerben, bármilyen liberálisnak is vallotta magát, csak átmeneti helye lehetett legális kommunista mozgalomnak. A Romániai Szocialista Párt 1921. május 8-án összeült kongresszusa május 11-én 428 szavazattal 112 ellenében mondta ki a Kommunista Internacionáléhoz való csatlá-

kozását és Romániai Szocialista Kommunista Párt néven kommunista párttá alakult át. ²³ A politikai vezetés reagálása erre az eseményre gyors és egyértelmű volt: május 13-án a katonaság és a sziguranca körülvette a párt székházát és letartóztatta az új kommunista párt teljes vezetőségét, feloszlátva egyben a kongresszust. ²⁴

Ezután 1921 decemberéig a párt gyakorlatilag nem folytathatott semmilyen legális tevékenységet, a rendőrség lezárta a pártházakat, megtiltotta az utcai összejöveteleket és nem jelenhetett meg a párt központi lapja, a Socialismul sem. ²⁵

1922. január 23-án kezdődött meg az alakuló kongresszuson letartóztatott, hazaárulással vádolt kommunisták tárgyalása, az ún. Dealul Spirii-i per, amelyet a hazai és a külföldi közvélemény hatására a kormány június 4-i amnesztia rendelete zárt le, szabadlábra helyezve a vádlottak többségét. ²⁶

Ezután még sor kerülhetett Ploestiben a párt második kongresszusára 1922. október 3-4-én, amelyet tulajdonképpen az első kongresszus befejezéseként is lehet értékelni. A fórum legfontosabb feladata a párt szervezeti szabályzatának kidolgozása és elfogadása volt. Ennek eredményeként a lenini szervezeti alapelveket tette magáévá a romániai kommunista mozgalom.

A szervezeti szabályzat, a Kominternhez való csatlakozás ismert feltételeinek megfelelően leszögezte, hogy a párt a Komintern egy szekciója, annak tézisei és határozatai érte-

lénszerűen kötelezők reá nézve. Ennek megfelelően az első kongresszuson megállapított nevet a Romániai Kommunista Párt elnevezés váltotta fel.²⁷ A második kongresszus egyébként az utolsó volt a két világháború között Romániában megtartott pártkongresszusok közül. Az 1924. februárjára tervezett harmadik kongresszust már nem lehetett összehívni, a párt legális tevékenysége lehetetlenné vált és ugyanezen év július 27-én az RKP-t törvényen kívül helyezte és feloszlatta a Bratianu kormány.²⁸ A román parlament 1924. december 19-én fogadta el a hírhedt Mîrzescu-féle törvényt, amelynek értelmében a felforgató eszmék terjesztéséért letartóztatás és kényszermunka járt. Bratianu miniszterelnök nyíltan hangoztatta, hogy ez a törvény az állambiztonság érdekeit szolgálja a kommunista tevékenységgel szemben.²⁸ A magyar történelemből jól ismert 1921. III. tc. román megfelelője alapján a sziguranca még év végén akcióba lépett, s az RKP 800 tagját tartóztatta le. A pártnak két évtizeden keresztül az illegalitás nagyon kedvezőtlen körülményei között kellett kifejeznie a tevékenységét.

A 20-as évek legális romániai politikai életéből kirekesztették a kommunista mozgalmat. A munkásmozgalom reformista szárnya, a szociáldemokrata mozgalom lényegében ekkor formálódott. A Romániai Szocialista Párt Kominternhez való csatlakozása ellen tiltakozó vezetők - láttuk, hogy az 1921-es májusi kongresszuson ők voltak a kisebbség - 1921. júliusában létrehozták a Romániai Regionális Szocialista Pártok

Föderációját. Ez a nem túl nagy befolyással rendelkező laza csoportosulás az 1927. májusi kongresszusán átalakult Szociáldemokrata Párttá, ahol a vezető szerepet főleg az első világháború előtti magyarországi szociáldemokrata mozgalom ismert román politikusai - Fluera^s, Jumanca, Ghermán-ját-szották.³⁰ Ez a párt, bár legálisan működhetett a román politikai életben nem vált igazán jelentős erővé a két világháború közötti időszakban, ugyanakkor a kettéosztott munkásmozgalom miatt az RKP számára természetesen az egyik kulcskérdéssé vált a vele való viszony milyensége.

A romániai munkásmozgalom politikai kettéválását szükségképpen követte a szakszervezeti mozgalom kettészakadása, jóllehet a Romániai KP az utolsó pillanatig ragaszkodott az egységes szakszervezeti mozgalomhoz. Ám az 1923. szeptember 16-18-án Kolozsváron megtartott szakszervezeti kongresszus után ez lehetetlenné vált. A Fluera^s vezette vezette szociáldemokrata szárny a romániai szakszervezeti mozgalomnak az amszterdami szakszervezeti Internacionáléhoz való csatlakozását a rendőrség segítségével erőszakkal érte el. Miután kiderült, hogy Fluera^sék kisebbségben vannak a kongresszuson, a hatóságok felfüggesztették anⁿak munkáját és 135 küldöttet kiutasítottak Kolozsvárról. Ezután - az egységes romániai szakszervezeti mozgalom nevében fellépve - az ottmaradt küldöttek kimondták a csatlakozást az Amszterdami Internacionáléhoz. Válaszul 1923. október 28-30-án Bukarestben megalakult a Romániai Egységes Szakszervezetek Országos Tanácsa, amely

kommunista befolyás alatt állott.³¹ Ebből adódóan kezdettől diszkriminációs intézkedéseknek volt kitéve, szemben a rendszer által hivatalosan elfogadott szociáldemokrata szakszervezetekkel. Ennek ellenére a két szakszervezet taglétszáma az 1927-es adatok szerint lényegében hasonló nagyságu volt.³²

A 20-as években hatalmon lévő Nemzeti Liberális Párt legjelentősebb belpolitikai ellenzékévé az 1926-ban az erdélyi Román Nemzeti Párt és a Parasztpárt egyesülésével létrejött Nemzeti Parasztpárt lett. A Maniu, Vaida-Voevod, Michalache vezette párt programja számos pontját tekintve radikálisnak volt mondható: A nagybirtok teljes likvidálása, kisparaszti gazdaságok megszilárdítása, parasztállam létrehozása, a polgári demokratikus szabadságjogok tényleges megvalósítása. Nem véletlen, hogy széles paraszti tömegeket, értelmiségi és kispolgári rétegeket tudott maga mögé felsorakoztatni. Ennek köszönhetően az 1928-as választásokon a szavazatok 70 %-át megszerezve felválthatta a Nemzeti Liberális Pártot a kormányzásban.³¹ Más kérdés persze, hogy az adott társadalmi - politikai közegben, a stabilizáció végéhez közeledve mennyit tudott és mennyit akart eredeti programjából megvalósítani.

Összességében elmondhatjuk: a 20-as évek gazdasági, főként ipari fejlődésének az agrárstruktúra változásainak már tárgyalt ellentmondásai, az éles osztály és nemzetiségi el-

lentétek, a diktatórikus, kommunista mozgalmat törvényen kívül helyező politikai rendszer jelentették azt a társadalmi közeget, amelynek keretén belül a fiatal RKP-nak folytatnia kellett tevékenységét, s amelynek fő kérdéseire megfelelő választ kellett adnia. A 20-as évek elméleti tevékenységét a párt dokumentumok alapján vizsgálva választ kaphatunk, hogy ez milyen mértékben sikerült. Am ezt megelőzően röviden összegeznünk kell a III. Internacionálé taktikai irányvonalának alakulását. Ennek szükségszerűen kihatással kellett lennie a romániai pártra is.

II.

A Komintern taktikai irányvonalának alakulása 1921-28 között

A III. Internacionálé stratégiája megalakulásakor egyértelmű volt: az első világháborút követően a közép-kelet-európai általános forradalmi válság, az európai tőkés nagyhatalmak átmeneti gazdasági és politikai megrendülése a közeli világforradalom eszméit látszott igazolni, s így a cél csak egy lehetett: a proletariátus forradalmi diktatúrája. A Komintern 1921 nyarán tartott III. Kongresszusának tézisei azonban már kénytelenek voltak leszögezni, hogy "a Kommunista Internacionálé második és harmadik kongresszusa között eltelt évben a munkáosztály több felkelése és harca részleges vereséggel végződött ... A forradalmi mozgalom háboru utáni első szakasza, amelyet a spontán és hatalmas ütéserő, a módszerek és célok kialakulatlansága és az uralkodó osztály hallatlan pánikja jellemzett, lényegében úgy tetszik lezárult. A burzsoáziának mint osztálynak az önbizalma és állami szerveinek külső ellenálló képessége kétségtelenül megerősödött. A burzsoázia vezetői ... minden országban offenzívába lendültek a munkástömegek ellen mind a gazdasági, mind a politikai fronton." ³⁴ Az így vázolt helyzetben logikusan adódott ugyanezen dokumentum kérdésfelvetése: "Nem következik-e ebből az, hogy felül kell vizsgálni a Kommunista Internacionálé programját vagy

taktikáját?" 35

A kongresszus a stratégiai cél, a proletárdiktatura tekintetében nem hozott változást, ám a taktika kidolgozásában számos, a későbbiek szempontjából fontos új momentum került előtérbe, nem utolsósorban Lenin tevékenysége során. A hangsúly elsősorban a kommunista mozgalmon belüli baloldali szektás veszély elkerülésére került a harmadik kongresszusra. Lenin kifejtette, hogy a kommunista pártok kialakulásában az első szakasz a határozott szakítás a reformizmussal, ezért nem véletlen, hogy a Komintern első és második kongresszusának egyik fontos jelszava a "le a centristákkal" volt. 36 A kommunista mozgalom világos szervezeti elhatárolódása után viszont "...nekünk más, fontosabb feladataink vannak, mint a centristák üldözése." 37

A kommunista mozgalom jövője szempontjából alapvetően fontos, hogy a fiatal pártok minél nagyobb befolyásra tegyenek szert a munkásosztály, valamint a szocialista forradalom szempontjából szövetségesként számbajövő dolgozó tömegek soraiban.

Ebből a szempontból jelentős eredménynek bizonyult, hogy a kongresszus végül is elvetette a német, olasz, osztrák és a magyar küldöttség többsége által javasolt "offenzivaelemélet", amely szerint egy kis létszámú kommunista párt forradalmi aktivitása, támadó akciói önmagukban elegendőek a proletárforradalom sikeres kirobbantásához és megvívásához. Ebből a megfontolásból a fent említett küldöttségek javasol-

ták, hogy a taktikáról szóló tézistervezet azon pontjából, mely szerint a kommunista pártoknak céljuk érdekében meg kell nyerni a munkásosztály többségét, töröljék a többség szót.³⁸

A kongresszus - más egyéb hasonló jellegű módosító javaslat mellett - ezt nem hagyta jóvá. Az elfogadott végső dokumentum, a Tézisek a taktikáról leszögezte, hogy "A Kommunista Internacionálé megalakulásának pillanatától világosan és egyértelműen nem kicsiny, kizárólag propagandával és agitációval tömegbefolyásra törekvő kommunista szektákat akart szervezni, hanem nagy, a munkástömegek harcában közvetlenül résztvevő, e harcot kommunista szellemben vezető, ... forradalmi kommunista tömegpártok alakítását tűzte ki céljául."³⁹

Ebből az alapállásból logikusan következett, hogy előtérbe kellett kerülnie a részköveteléseknek és az értük folytatott harc kérdésének. Bár továbbra is a szocialista forradalom a stratégiai cél "... ez azonban nem jelenti azt, hogy a proletáriátus lemond az időszerű halaszthatatlan létszükségletéért vívott harcáról mindaddig, amíg saját diktatúrája révén képes lesz azok kielégítésének biztosítására."⁴⁰

A mindennapi munkásérdekekért folytatott, a végső célt állandóan szem előtt tartó gyakorlati tevékenység viszont felvetette az egyéb nem kommunista munkásszervezetekhez és pártokhoz való viszony alapvető fontosságú problémáját. Az ezzel kapcsolatos alkotó-elemző munka már a harmadik

kongresszuson elkezdődött és 1921 végére, miként azt a decemberben a Komintern VB által elfogadott "Tézisek a munkások egységfrontjáról és a II., a két és feles és az Amszterdami Internacionáléhoz tartozó munkásokhoz, valamint az anarchoszindikalista szervezeteket támogató munkásokhoz való viszonyról" c. dokumentum tanúsítja, alapvetően pozitív eredményeket hozott. A reformista pártok és szervezetek vezetésével kapcsolatos fenntartásaik további hangoztatása mellett a Komintern VB a dokumentumban kijelentette, hogy "... amikor kiadja a munkás egységfront jelszavát és megengedi, hogy a komintern egyes szekciói egyezményeket kössenek a II. és 2 1/2-es Internacionálé pártjaival és szakszervezeteivel, természetesen nem zárkozhat el ilyen egyezményektől nemzetközi viszonylatban sem".⁴¹ Bár a tézisekben megfogalmazást nyert a bolsevik párt tapasztalatai alapján az "alulról megvalósítandó egység" jelszava, ám ez ekkor még korántsem jelentett kizárólagos taktikai irányvonalat.

A munkásegységfront gondolatkörébe szervesen beletartozott a nem kommunista munkásszervezetek egészével - tehát a reformista vezetéssel is - való együttműködés egészen odáig menve, hogy "Az a körülmény azonban, hogy a II. a 2 1/2 és az Amszterdami Internacionálé vezérei elutasítják a Komintern egyik vagy másik javaslatát, nem indít bennünket arra, hogy lemondjunk a kijelölt taktikáról, amelynek mély gyökerei vannak a tömegekben ...".⁴² A munkásegységfront-

taktika gyakorlati megvalósításának legnagyobb nemzetközi eredménye a II., a 2 1/2-es és a III. Internacionálé 1922. április 2-5 között tartott berlini konferenciája volt, amely igen biztató eredményeket hozott. Az elfogadott közös nyilatkozat elismerte a közös tanácskozások, akciók lehetőségét, amelyek homlokterében a nyolcórás munkanapért, a munkanélküliség, a tőkéstámadás ellen, az orosz éhezők megsegítéséért, a Szovjet-Oroszországgal folytatott politikai és gazdasági kapcsolatok helyreállításáért és a proletáregységfrontért vívott harc állhat. A konferencia elhatározta a munkásszervezetek világkonferenciájának összehívását, s ezügyben egy 9 tagú szervező bizottságot állított fel, amelyben a három internacionálé egyenlő arányban képviselte magát. ⁴³

Eszerint tehát a berlini konferencia csak a kezdet lett volna, ám végül is ezt a szociáldemokrata és a kommunista mozgalom nemzetközi együttműködése csucsának kell tekintenünk a 20-as években. A tervezett munkás világgkongresszusra nem került sor, a Komintern küldöttség május 23-án hivatkozva arra, hogy a II. és a 2 1/2-es Internacionáléhoz tartozó pártok közül többnek a képviselői május 21-én eldöntötték, hogy kommunisták nélküli nemzetközi munkáskonferenciát hívnak össze, kivonult az előkészítő bizottságból, s az be is szüntette tevékenységét. ⁴⁴ A szociáldemokrata és a kommunista pártok akcióegységének meghiúsulását 1922 októberében a nemzetközi munkásmozgalom történetének első világháboru

utáni addigi legsúlyosabb veresége követte, az olasz fasiszta hatalomátvétel. A "Marcia su Roma" után egy héttel összeült Komintern negyedik kongresszusa az 1922-es év - talán nem túlzás így fogalmazni - kudarcai után sem vetette el a munkásegységfront taktikáját, sőt a korábban megkezdett elméleti munka logikus folytatásaként a munkáskormány, illetve a fejlődésben elmaradottabb tőkés országokban a munkásparaszt kormány jelszavával bővítette azt. Heves belső viták után az elfogadott Tézisek a Kommunista Internacionálé taktikájáról c. dokumentum a "munkáskormányt a proletariátus diktatúrájára való átmenet lehetséges formájának" fogta fel.⁴⁵ A tézisek leszögezték, hogy "egy nyílt vagy leplezett polgári - szociáldemokrata koalícióval a kommunisták valamennyi munkás egységfrontját és valamennyi munkáspárt gazdasági és politikai téren kötött koalícióját állítják szembe, amelynek célja a polgári hatalom elleni harc, végsősoron pedig ennek megdöntése."⁴⁶

A szociáldemokrácia leválasztása a polgári erők oldaláról tehát eszerint kulcsfontosságú a munkásmozgalom forradalmi szárnya számára. Ennek a tulajdonképpen napjainkig érvényes ténynek a rögzítését jelentős eredménynek értékelhetjük. Legalább ugyanilyen nagy horderejű megállapítása volt a téziseknek, hogy a munkáskormányért folytatott politikai harcban a mindennapos gyakorlati küzdelemben nem lehet feltevésként szabni a proletárdiktatúra elismerését: "A kommunisták készek azokkal a munkásokkal is egy sorban menetelni,

akik a proletáriátus diktaturájának szükségességét még nem ismerték fel: szociáldemokratákkal, keresztényszocialistákkal, pártonkívüliekkel, szindikalistákkal stb." 47 Az más kérdés, hogy "a kommunisták mindamellet minden körülmények között nyiltán megmondják a munkásságnak, hogy csak a proletáriátus diktaturája biztosítja a munkásosztálynak a tényleges felszabadulást," 48 vagyis semmilyen szövetségi viszonyban sem lehet elvárni, hogy a kommunista mozgalom engedjen végcéljából, ideológiájának sarkalatos tételeiből, amelyek kommunistává teszik tulajdonképpen. Emellett hangsúlyoznunk kell, hogy a stratégiai cél továbbra is a proletárdiktatura volt, ezt a Komintern a negyedik kongresszuson sem változtatta meg. A munkásegységfront a munkáskormány nagyon jelentős elméleti fejlődést mutató gondolatköre a taktika síkján mozgott. Ezzel együtt nem lehet eléggé aláhúzni ezeknek az új taktikai elemeknek, jelszavaknak a fontosságát, hiszen egyértelmű bizonyítékai annak, hogy a Kominternben a 20-as évek elején meg volt a lehetősége egy előre mutató elméleti munkának. Ezt méginkább aláhuzza a fasizmus lényegének értelmezése, meghatározása körüli viták eredménye: a negyedik kongresszuson elhangzott referátumok, elemzések alapvetően jól ismerték fel a fasizmus osztálytartalmát, számos sajátos vonását (az uralkodó osztályok legreakciósabb csoportjainak diktaturája, tömegmozgalmat vonultat fel, a terrorisztikus módszerek dominálnak stb.). 49 Ráadásul a munkáskormány taktikai jelszavát a Komintern

kibővített Végrehajtó Bizottságának 1923. júniusában megtartott harmadik plénümán elfogadott határozat tovább bővítette a munkás - paraszt kormány jelszavával. A dokumentum a Komintern II. és IV. kongresszusán elfogadott agrárprogramra hivatkozva felhívta a figyelmet a fiatal kommunista pártok többségének nem kellően hatékony szövetségi politikájára, és elsősorban a szegényparaszti rétegek körében végzendő munka fontosságát hangsúlyozta, értelemszerűen kiemelve Csehszlovákiát, Finnországot, Lengyelországot és általában a Balkán-országokat.⁵⁰

Összességében az egységfront taktikától, a munkás, illetve munkás-paraszt kormány jelszavától már nem áll messze elméletileg az antifasiszta összefogás, a majd 1935-ben a VII. kongresszuson meghirdetett népfront eszméje sem.

A fentebb említett pozitív tartalmu elméleti utkeresés azonban a 20-as évek folyamán lényegében megtorpant. A nemzetközi munkásmozgalom történetével foglalkozó szakirodalom, úgy tűnik egyenlőre adós az okok mélyreható elemzésével. Így csak az objektív tényeket írhatjuk le: meglehetősen gyorsan megtörtént a taktikai irányvonal módosítása a Kominternben. A munkás-paraszt kormányról, mint a proletárdiktatúrához vezető út lehetséges válfajáról szóló 1923 nyarán hozott határozat elfogadásától egy év telt el mindössze és az 1924. június 17-én összeült V. kongresszus taktikai tézisei egyértelmű visszalépésről, s több, a később-

biekben meglehetősen negatív eredményt hozó tétel megerősödéséről tanuskodnak. Ezek közül alighanem a legfontosabb az egységfronttaktika és a munkás-paraszt kormány taktikájának alapvető tartalmi megváltoztatása. Az elfogadott dokumentum szerint az "...egységfronttaktika csupán a tömegek agitációs és forradalmi mozgósításának taktikája egy egész időszakra. Minden kísérlet, hogy ezt a taktikát az ellenforradalmi szociáldemokráciával való politikai koalícióként magyarázzák nem más, mint oportunizmus, amelyet a Kommunista Internacionálé elutasít ...". 51

Az egységfronttaktikának három válfaját különböztették meg az V. kongresszus tézisei: 1. egységfronttaktika alulról, 2. egység lenn és egyidejűleg tárgyalások a csuccsal, 3. egységfronttaktika csak felülről. A dokumentum az utóbbit kategórikusan elutasította, az egyértelmű hangsúlyt az alulról megvalósítandó egységfronttaktikára helyezve. Bár a tárgyalásokat a felső pártvezetés szintjén nem utasították el, ám az egységfronttaktikáról szóló tézis befejezése elég egyértelmű és kategórikus: "Az egységfronttaktika a minden oldalról ellenséggel körülvett kommunista élcsapat forradalmi stratégiai manőverezésének taktikája abban a küzdelemben, amelyet elsősorban a szociáldemokrácia áru-
ló, ellenforradalmi vezérei ellen viv, és semmi esetre sem a szövetség taktikája ezekkel a vezetőkkel. Az egységfronttaktika olyan taktika, amellyel a szociáldemokrata munkások és a párton kívüli munkások jobbik részét fokozatosan olda-

lunkra állíthatjuk, és egyáltalán nem azt jelenti, hogy céljainkat az utóbbiek tudati szintjére szállítjuk le".⁵²

Óhatatlanul is felvetődik a kérdés, hogyan képzelhető el egyidejűleg egységfronttaktika "fenn és lenn", amikor "fenn" pontosan az az "áruló" és "ellenforradalmi" szociáldemokrata vezetés a legjelentősebb lehetséges tárgyalópartner, amely ellen a "kommunista élcsapatnak" elsősorban küzdenie kell ezen tézis szerint? Az egységfronttaktika értelmezésében bekövetkezett változás eredményeként a munkás-paraszt kormány jelszavát is megfosztották annak korábbi tartalmától. Ez önmagában teljesen logikus, hiszen miként a dokumentum leszögezte: "A munkás-paraszt kormány jelszavát a Kommunista Internacionálé úgy értette és érti, mint az egységfronttaktikából levont következtetést a fentebb említett értelmezésben."⁵³ Az más kérdés, hogy mint láttuk, a IV. kongresszus még nem egészen így értelmezte az egységfronttaktikát. Az V. kongresszus téziseinek erre vonatkozó interpretációjából viszont egyértelműen következett, hogy "... a munkás-paraszt kormány" jelszava a Kommunista Internacionálé számára a forradalom nyelvére, a néptömegek nyelvére való átültetése a "proletárdiktatura" jelszavának."⁵⁴

Éppen ezért a dokumentum határozottan megbíráltta a Kommunista Internacionálé "opportunisták" elemeit akik "az elmúlt időszakban megpróbálták kiforgatni a "munkás-paraszt kormány" jelszavát, úgy értelmezve azt, mint a "burzsoá demokrácia keretein" belül alakult kormányt, mint politikai szövetséget

a szociáldemokráciával.⁵⁵ A munkás-paraszt kormányt valóban nem a polgári demokrácián belüli kormányformaként határozták meg korábban, de nem is volt egyenlő a proletárdiktatúrával, mint láttuk. Ráadásul ugyanezen tézisek szerint "A burzsoáziát megdönteni és ártalmatlanná tenni, ellenállását elnyomni és a feltételeket megteremteni a valóban munkás-paraszt kormányhoz csakis a proletáriátus fegyveres felkelésével lehet - amely magával ragadja a parasztság jobbik részét - csakis a dolgozóknak a polgárháboruban aratott győzelmével lehet."⁵⁶ Nem szorul részletes bizonyításra, hogy egy ilyen állítás negligálja egyrészt a lenini forradalomelmélet bizonyos alapvető tételeit, másrészt konkrét történeti tényeket (Magyarországi és Bajor Tanácsköztársaság).

A fentebb kiragadott példák jól érzékeltetik, hogy a Kominternen belül egy szektás, balos irányvonalváltásnak kellett bekövetkeznie 1923-24 fordulóján. Ennek az objektív lehetősége benne volt a szervezetben, hiszen a III. és a IV. kongresszuson a taktikai tézisek elfogadása csak erőteljes belső viták után történt meg. A Kommunista Internacionálé története c. könyv elsődlegesen Zinovjev negatív szerepét hangsúlyozza. Ez mindenképpen így volt, ám Zinovjevet 1926. októberében a KIVB elnöksége felmentette a testület elnöki tisztségéből, a IV. kongresszuson felerősödő tendenciák viszont tovább hatottak.⁵⁷ Ez világosan meg-

mutatkozott a Komintern 1928. július 17-én összeült VI. kongresszusán. Itt került sor a szervezet programjának vég-ső megvitatására, formába öntésére és elfogadására. A prog-ram részletes elemzése nélkül csak a legfontosabb, s talán legismertebb gondolatait emeljük ki. A dokumentum kiinduló-pontja, miként a bevezető is hangsúlyozza a proletárság vi-lágforradalmának eszméje ezért a Komintern "összes szekciói számára közös programja ..., amely a legmagasabb foku kri-tikával általánosítja a proletárság nemzetközi forradalmi mozgalmának minden történelmi tapasztalatát, ennél fogva harci programot jelent a világ-proletárdiktaturáért, harci programot a világkommunizmusért".⁵⁸ Lényegében ezen fő szempont szerint elemezte a program a különböző társadalmi osztályokat, rétegeket, pártokat, politikai szervezeteket, mégpedig jellegénél fogva, meglehetősen elvontan. A doku-mentumban így számos, azóta már kellőképpen megvilágított, ismert elméleti tévedés fogalmazódott meg, amelyek közül a legsúlyosabb alighanem a fasizmus és a szociáldemokrácia összemosása volt. A program kizárólag a proletárforradalom szemszögéből nézve mindkettőt ellenforradalminak minősítet-te: "a nemzetközi forradalom során a szociáldemokrata pár-tok és a reformista szakszervezetek vezető csapata különös jelentőségű, mint igen fontos ellenforradalmi erő harcol a forradalom ellen ... a szociáldemokráciával, amelynek se-gítségével a burzsoázia a munkásokat elnyomja, vagy osztályérzéküket eltompítja, egy sorban áll a fasizmus ...

A politikai széljárásnak megfelelően a burzsoázia hol a fasiszmus, hol pedig a szociáldemokráciával való koalíció módszereit alkalmazza. A szociáldemokrácia viszont igen gyakran nyílt fasiszta szerepre is vállalkozik a kapitalizmus nehéz óráiban." 59

Mindenképpen értékesebb részének tekinthető a programnak az az ismert kategorizálás, amely szintén a proletárforradalom esélyeit alapul véve, négy fő csoportra osztotta a tőkésvilág országait: 1. a fejlett kapitalizmus országai, 2. a kapitalista fejlődés középfokán álló országok, 3. az iparral rendelkező gyarmati, félgyarmati és függő országok, 4. a teljesen elmaradott, gyakran még törzsi-nemzetségi rendszerben élő, főleg afrikai területek.

Románia ezen felosztásban a második csoportba került.

Ezekben az országokban a Komintern elméleti állásfoglalása szerint "már megvannak a szocialista építéshez szükséges minimális anyagi feltételek" - ki nem mondva nem fejletlenebbek 1917 Oroszországnál - ugyanakkor "még nem fejeződött be a polgári demokratikus átalakulás". Éppen ezért ezen országokban az egyik lehetséges út a polgári demokratikus forradalom győzelme után a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának megvalósulása és a lenini permanens forradalom elmélete szerint a szocialista forradalom győzelme, a proletárdiktatúra létrehozása, a másik pedig egy olyan proletárforradalom azonnali bekövet-

kezte, ahol nagy helyet foglalnak el a polgári demokratikus feladatok. Mindkét esetben kiemelkedő fontossága az agrárforradalom a parasztsággal való szövetséges viszony általában. 60

Látni fogjuk, hogy ezen elméleti utmutatásra a 20-as években fejlődő sok belső problémával küszködő, az elmélet és gyakorlat terén számos vonatkozásban bizonytalan Romániai Kommunista Pártnak igen nagy szüksége volt. Ezt jól érzékeltetik a párt 20-as évek közepén folytatott elméleti tevékenysége és a Komintern VI. kongresszusát megelőzően 1928 júniusában megtartott IV. kongresszusán elfogadott határozatok egyaránt.

III.

A Romániai Kommunista Párt elméleti tevékenysége 1924-28 között

Az 1924 folyamán illegalitásba kényszerült fiatal pártnak számos feladattal kellett szembenéznie, így pl. a szervezeti kiépüléssel, a stratégia és a taktika kidolgozásával, a román társadalom belső problémáit elemző és azokra választ adó részprogramok megfogalmazásával, az új helyzetnek adekvát tevékenységi formák megtalálásával, a legális és az illegális pártmunka igen nehéz, nagyon sok buktatót magával hordó összekapcsolásával. Ezen szerteágazó problémarendszer megoldására az első kísérletek a párt III. kongresszusán történtek, amely két hónappal a Komintern V. kongresszusa után ült össze Bécsben. A kongresszuson hozott határozatokon részben már tükröződött a Komintern belüli elméleti irányvonal-módosulás. Az RKP II. kongresszusán megválasztott Köblös Elek, Gh. Cristescu, M. Pauker és D. Fabian nevével fémjelzett központi bizottság jelentését a kongresszus nem fogadta el. A legsúlyosabb bírálat az egységfronttaktika rossz alkalmazása, valamint az illegális körülményeknek megfelelő szervezeti formák, az illegális apparátus kiépítésének lassúsága vonatkozásában érte a korábbi vezetést. A KB tevékenységét bíráló kongresszusi határozat szerint a pártvezetés nem

szervezett tömegakciókat az alulról jövő egységfront megteremtésére, helyette a reformista szakszervezetek és a Szocialista Pártok Föderációja vezetőségeinek küldött az összefogást szorgalmazó javaslatokat. ⁶¹

Az egységfrontpolitika a Komintern V. kongresszusa szerint már tárgyalt értelmezése azonban ekkor még nem járt negatív eredményekkel az RKP-n belül. A párt politikai-szervezeti munkája súlypontjának áthelyezése a gyárakba, a gyári sejtek létszámának növelése és megerősítése, a dolgozó tömegek mindennapi követeléseinek felkarolása befolyásának növelése céljából objektív követelmények voltak a fiatal, illegálisba szorított romániai kommunista mozgalom léte szempontjából, márpedig ezeket az alapvető tételeket a munkásegységfront főntebbi értelmezése is hangsúlyozta.

A kettéosztott szakszervezeti mozgalomról hozott kongresszusi határozatot ugyan az alulról jövő egységfront alapján történő újbóli egységes szakszervezeti mozgalom létrehozását szorgalmazták, ám a reformista szakszervezetek szétforgácsolását követelő szélsőséges elképzelések nem kerültek tulsulyba, helyette ezekben a szervezetekben a baloldali ellenzék szervezése és következetes politikai és szervezeti munkával az RKP befolyásának erősítése lett a fő feladat. ⁶² A III. kongresszus jól érzékelte, hogy Romániában a munkásmozgalom számára kulcsfontosságú az agrár és a nemzetiségi kérdés. Az utóbbi vonatkozásában kifejezetten tár-

gyilagos, a román uralkodó osztályok elnyomó nemzetiségpolitikáját jól ábrázoló elemzés született, amely az alapját jelentette annak az igen pozitív későbbi gyakorlati politikának, amely a nemzetiségi dolgozótömegek törekvéseinek támogatásában mutatkozott meg. Mindez a lenini nemzetiségi politika alapelveinek fokozatos adaptációjával és egyre konkrétabb megfogalmazásával párosult. Ami az agrárkérdést illeti már a III. kongresszuson megmutatkozott, hogy ez komoly elméleti problémákat jelent a párt számára. A "román parasztság felszabadítása az új jobbágyság láncából" jelszó és a hozott határozatok meglehetősen ellentmondásosak voltak. Az új jobbágyság elmélete a romániai munkásmozgalom századeleji öröksége volt, C. Dobrogeanu-Gherea dolgozta ki. Eszerint a román agrárstruktúrában igen erős hűbéri csökevényeket a tiszta tőkés viszonyok megteremtése révén kell megsemmisíteni. ⁶³

Adós maradt a párt az 1921-es földreform utáni helyzet ellenzésével, bár a még meglévő földesuri nagybirtok elkobzásának és a földnélküli szegényparasztközösség között történő felosztásának szükségessége megfogalmazást nyert, a hangsúly a tőkés viszonyok között szerveződő fogyasztási és termelési szövetkezetekre, s az azon belüli osztályharcra került: "... a párt tagjainak tevékenykedniük kell a fogyasztási és termelési szövetkezetekben és meg kell védeniük ott a szegényparasztközösség érdekeit azokkal a vezetőkkel szemben, akik a gazdaparasztság és a burzsoázia soraiból jönnek,

segítve a szegényparaszságot abban, hogy kezébe vegye a szövetkezetek vezetését".⁶⁴ Vagyis: egyrészt a parasztságot meg kell szabadítani az "ujjobbágyság láncaitól", kiteljesítve a tőkés viszonyokat, másrészt erőteljesen kell szorgalmazni a közösségi formákat szegényparaszti vezetéssel. Az agrárkérdésben megmutatkozó elméleti bizonytalankodás a tévedések legfőbb oka végsősoron a román társadalom adekvát elemzésére támaszkodó, a marxizmus-leninizmus tételeit Romániára adaptáló és ebből kiinduló forradalomelmélet hiánya volt. A III. kongresszus összegzése kapcsán, részeredményeinek elismerése mellett, ez utóbbi tényt kell kiemelnünk. A kongresszusi határozatok nem foglaltak világosan állást a stratégiai cél vonatkozásában. A politikai és gazdasági helyzetről szóló határozatok végén megfogalmazást nyert, hogy a "munkás-paraszt kormány ... az egyedüli lehetősége a munkás és paraszttömegeknek, hogy felszabaduljanak az elnyomás alól és megmeneküljenek a pusztulástól és a nyomortól".⁶⁵ Láttuk, hogy a Komintern V. kongresszusának tézisei szerint a munkás-paraszt kormány jelszava lényegében a proletárdiktatura jelszavának átültetése a "néptömegek nyelvére", így az csak szocialista forradalom eredménye lehet. Az RKP III. kongresszusán elfogadott határozatokban viszont nem fordult elő sem a proletárforradalom, sem a proletárdiktatura fogalma, így csak következtetni lehet, hogy a munkás-paraszt kormány kifejezést a Kominternben elfogadott értelmezésben hasz-

nálták a román párton belül is. Ezzel ellentmondásban állt a paraszti kérdésben hozott határozat azon része, amely a Michalache-féle parasztpárttal való szövetség eszméjével a lehetséges társadalmi átalakulás polgári demokratikus vonatkozásait emelte ki anélkül, hogy ez utóbbit szintén konkrétan megfogalmazta volna.

Az elméleti tisztázatlanságok, különösképpen a stratégia és taktika, általában a forradalomelmélet vonatkozásában lehetőséget biztosítottak a legkülönbözőbb, olykor igen szélsőséges elképzeléseknek a párton belül. Mindez szervezeti és személyi konzekvenciákkal, s a 20-as évek végén egyre erősödő frakció-harcokkal járt együtt. A III. kongresszuson ez még nem vált élessé, a megbírált korábbi vezetés többsége még bizalmat kapott, a párt főtítkárává Köblös Elekét választották, akinek jelentős érdemei voltak a szakszervezeti kérdésben már említett ultraradikális nézetek visszaverésében.⁶⁶ A pártvezetés ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy a kongresszus számos problémát nem oldott meg megnyugtatóan. Elsősorban ez indokolta a Központi Bizottság és a Központi Ellenőrző Bizottság plenárisülésének 1925 júliusi összehívását. A plénum Marosvásárhelyen tanácskozott, s számos fontos kérdés került itt megvitatásra. Elsőként a C. Dobrogeanu-Gherea elméleti tevékenységének bírálata kapcsán a szociáldemokrata elképzelésektől való egyértelmű elhatárolódást kell kiemelni. Gherea azon néze-

teiről volt szó, amelyek szerint Romániában a modern kapitalista viszony kiteljesítése, a polgári demokrácia kivívása a fő feladat, s ebben a román burzsoázia "felvilágosult és előrelátó elemei" is érdekeltek, s övék kell, hogy legyen a vezető szerep. A munkásosztály feladata, hogy kivívott szabadságjogaival éljen, erősítve szakmai szakszervezeteit és politikai pártját, hogy mikor a szocializmus a nyugati fejlett tőkés országokban győz, akkor Romániában is be lehessen vezetni a szocialista viszonyokat.⁶⁷ A plénum ezzel szemben hangsúlyozta, hogy az imperializmus időszakában a proletárforradalmak győzelme lehetséges, s mint Oroszország esetében nem feltétlenül a legfejlettebb területeken. Az, hogy 1925 nyarán a lenini forradalomelméletnek ezt az alapvető tételét ki kellett emelni a határozatokban, jól érzékelteti a román kommunista mozgalmon belüli ideológiai tisztázatlanságokat. Hasonlóan fontos volt a plenáris ülés azon gondolata, mely szerint a párt helyes politikai és taktika vonalat csak akkor dolgozhat ki, ha adekvát módon elemzi a romániai társadalmi-gazdasági valóságot, az ország különböző részeinek sajátos vonásait.⁶⁸ Ennek a munkának a megkezdésére azonban a plénum nem vállalkozott.

A párt további politikai gyakorlata szempontjából döntő kérdés volt az illegális és a legális munka megfelelő kapcsolatának kidolgozása. A Köblös Elek-féle vezetésnek nem kis gondot jelentett mindkét tevékenységi forma létjo-

gosultságának elismertetése. Az ezzel szemben álló irányzatok közül a legszámottevőbb a Cristescu köré tömörülteccsoporthoz volt. Cristescu tekintélyes vezetőnek számított a romániai munkásmozgalomban, a Komintern V. kongresszusán a Végrehajtó Bizottság tagjává választották.⁶⁹ Az RKP III. kongresszusa után azonban egyre inkább szembe került a pártvezetés többségével. Szerinte a stabilizálódott román kapitalizmus demokratizálásaért kell küzdeni és a néptömegek minél behatóbb nevelése és megnyerése a fő feladat. Ehhez nincs szükség illegális pártra, az RKP sejtjeit egyszerűen fel kellene oszlatni, s átalakulni legális munkás-parasztpárttá vagy egyszerűen parasztpárttá.⁶⁶ A plenáris ülés egyértelműen állást foglalt ezen elképzelésekkel szemben, s Cristescu ettől kezdve fokozatosan elszigetelődött, majd később ki is vált a pártból, s egy sikertelen pártalakítási kísérlet után 1928-ban a szociáldemokrata mozgalomhoz csatlakozott.⁷⁰ Az illegális tevékenységet értelmetlennek tartó elképzelések mellett természetesen létezett a másik véglet is: lényegében puccsista, kalandor jellegű nézetek, amelyek szerint, ha néhány ezer gyáros, bankár és nagybirtokos fent tudja tartani uralmát a nép fölött, akkor egy öntudatos, felkészült kisebbség, kellően szervezett konspirációs tevékenység után magához ragadhatja a hatalmat. Eszerint pedig az adott politikai rendszerben, amelyben úgy is meg kell dönteni, a kommunista mozgalomban sem-

mi értelme a legális keretek, lehetőségek keresésének. 71 A plénumon elfogadott határozatok elítélték ezt az áramlatot is. A szélsőségekkel folytatott viták közepette formálódott a Köblös-féle pártvezetés alapvetően helyes irányvonala. A kommunista mozgalomnak léteznie kell, ha törvényen kívül helyezték akkor illegálisan. Ennek megfelelően a pártnak tökéletesíteni kell tevékenységi formáit, hogy a lehetséges legkisebb veszteséggel a körülményekhez képest a leghatásosabban tudjon dolgozni. Ugyanakkor a realitásokkal számoló vezetés jól látta, hogy az illegalitás a létező legrosszabb harci terep bármilyen politikai mozgalom, így a kommunista párt számára is. Lényegében eleve lehetetlenné teszi az erős, széles körű mozgalom létrejöttét, s a tömegbefolyás kellő kialakítását. Éppen ezért szükség van egy olyan legális politikai szervezetre, amely révén a párt bekapcsolódhat az ország politikai életébe. Ennek tömegszervezetnek kell lennie olyan programmal, amely egyrészt vonzó a kommunista mozgalom potenciális bázisaként számbajövő társadalmi rétegek számára, másrészt még belül marad az államhatalom tűréshatára által megszabott kereteken. Egy ilyen szervezet megalakításának gondolata már a törvényen kívül kerülés pillanatában, 1924 nyarán felvetődött a pártban. A végső döntés azonban az 1925 júliusi plénumon született meg. Ennek nyomán kezdődött meg az RKP legális fedőszervének a kiépítése, összhangban az 1925 őszi községi tanácsválasztásokra történő előkészületekkel. A Demokratikus

Munkás és Paraszt Blokk egymástól meglehetősen elszigetelt akcióbizottságai nem lebecsülendő részsikereket értek el. Bukarestben, Nagyváradon, Temesvárott, Aradon, Iasi-ban, Galati-on a blokk képviselői bekerültek a helyi tanácsba, köztük a kommunista mozgalom olyan prominens alakjai, mint Rozvány Jenő, Müller Kálmán, Dán István, Ion Niculi, Iosif Reiter.⁷² A blokk 1926.április 18-án Turnu-Severinben tartott országos konferenciáján választotta meg Központi Bizottságát és tette közzé kiáltvány formájában programját. Itt került sor a szervezet végleges nevének a megválasztására is, ettől kezdve az 1933 februárjában bevezetett ostromállapot idején történt betiltásáig Városi és Falusi Dolgozók Blokkja néven tevékenykedett, lényegében az RKP fedőszerveként.⁷³ A Turnu-Severinben elfogadott programot okvetlenül szükséges kiemelni az RKP elméleti tevékenysége vizsgálatakor. A kiáltvány fő pontja Vajda Lajos interpretálása szerint az alábbiak voltak: "... a liberális kormányzat idején hozott munkás- és parasztellenes törvényes hatálytalanítása, a dolgozó tömegek és az együttélő nemzetiségek jogainak szélesítése, az ostromállapot és a cenzura megszüntetése az ország egész területén, a rögtönítélő bíróságok, a csendőrség és a sziguranca megszüntetése, általános amnesztia, a szólás és sajtószabadság, a városi és falusi dolgozó tömegek gyülekezési és szervezkedési jogának biztosítása, szabad választások az általános, közvetlen és titkos szavazás

utján, származásra, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélkül minden 18. életévét betöltött egyén számára, választási jog a nőknek és a katonáknak. Ugyancsak általános érvényű programpontként szerepelt a harc a 8 órás munkanapért, az összes munkásokra vonatkozó és ezek ellenőrzése alatt álló munkástörvényekért, a munkanélküliek és a rokkantak állami támogatásáért, a nők és a gyermekek védelméért. A paraszti vonatkozású követelmények közé tartozott a földesuri birtokokra 50 hektárig terjedő kártalanítás nélküli kisajátítása és a nincstelen parasztság közötti díjtalan kiosztása. Az 1921. évi földreform során kapott föld utáni összes adósságok eltörlése, hosszú lejáratu és fizetéskönnyítéssel járó kölcsönök biztosítása. A városi kispolgári rétegeket érdeklő követelések között szerepel a tőke, a jövedelem és az öröklés utáni progresszív adózás bevezetése, a tőkések és a földbirtokosok közvetlen megadóztatása. A blokk programja még magában foglalta a fasiszta agitáció elleni harcot, továbbá anyanyelvi iskolák létrehozását, állami fenntartását ott, ahol a románok mellett más nemzetiségűek is élnek." 74

A turnu-severini kiáltvány jó bizonyíték arra, hogy az RKP vezetése 1926-ban alapvetően meg tudta oldani azt a kettős problémát, amely egy legális fedőszerv programjának kidolgozásakor a már említett módon felvetődött. A világos

közérthető módon megfogalmazott követelések nem mutattak túl a tőkés rend keretein, többségükben a polgári demokratikus átalakulást célozták. Néhány kissé naiv pontot leszámítva (csendőrség, sziguranca feloszlatása, a román gazdaság korabeli fejlettségi szintjén 8 órás munkaidő követelése) reális, a széles tömegek politikai, gazdasági és szociális érdekeit jól kifejező program volt ez, amely ráadásul objektíve biztosíthatta a romániai progresszió legkülönbözőbb, nem kommunista erőivel való párbeszéd, majd együttműködés lehetőségét, az RKP kilépését a teljes elszigeteltségből. Ennek szellemében került sor az első helyi jellegű megegyezésekre, sőt választási együttműködésre az 1926. illetve 1927. évi parlamenti választásokon, elsősorban a szociáldemokratákkal, de helyenként ellenzéki polgári pártokkal is. 75

Összességében elmondhatók, hogy az RKP a III. és a IV. kongresszus közötti időszakban, miként az 1926 júliusi, a marosvásárhelyi plénum és a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának turnu-severini alakuló konferenciája tanúsítja, több vonatkozásban előrelépett az elméleti munka terén, elsősorban bizonyos részkérdések tisztázásában. Ám a legfőbb problémákat (az ország társadalmi és gazdasági helyzetének adekvát elemzésén alapuló stratégia, s ennek megfelelő taktika kidolgozása, a marxizmus-leninizmus forradalomelméletének adaptálása) ezeken a fórumokon sem sikerült megolda-

ni. Ráadásul a fentebbi előbbrelépést elsősorban biztosító Köblös Elek-féle vezetés pozíciói fokozatosan gyöngültek. Köblös és David Fabian 1926 őszén, Pavel Tkacenco letartóztatása és meggyilkolása után a pártvezetés határozata értelmében Csehszlovákiába emigráltak. Itt 1927 elején létrehozták az RKP Külföldi Politikai Búróját, amelynek élén állva próbálta betölteni Köblös Elek főtitkári funkcióját, a romániai kommunista mozgalommal való kapcsolattartást, egyre kisebb eredménnyel.⁷⁶ Az RKP tényleges irányításában fokozatosan nyert teret a Marcel Pauker köré szerveződő csoport, akiket Pauker illegális nevével (Luximin) luxiministáknak neveztek. M. Pauker mérnök a forradalmi diákmozgalmakban vált kommunistává, az RKP megalakulása után aktív szerepe volt a párt szervezeti kiépülésében. Mint a Központi Bizottság tagját többször letartóztatták. Ilyenkor látványos éhségsztrájk akciókkal hívta fel a figyelmet a romániai börtönviszonyokra.⁷⁷ A Pauker körül tömörült csoport, akiket Vasile Luca, Panescu, Wumbrandt, Balog Ilo-na neve fémjelzett, a IV. kongresszus után frakcióvá szerveződött. Pauker taktikai kérdésekben szemben állt a Köblös-féle irányvonallal, a direkt forradalmi akciók szervezését, a kompromisszumok, a nem kommunista erőkkel folytatott bármilyen együttműködés elvetését hangsúlyozta. 1927-28 folyamán az RKP hazai vezetése és a külföldi politikai büro között egyre több nézeteltérés merült fel. Többek között ezek tisztázására lett volna hivatott a párt 1928 ju-

niusában Harkovban összeült IV. konferenciája, amelyet Köblös Elek tiltakozása ellenére kongresszusnak nyilvánítottak.⁷⁸ Így ez a fórum vált az RKP IV. kongresszusává. Az itt hozott határozatokból érdemes bővebben idézni abból a szempontból, hogy mennyiben jelentett ez a plénum továbblépést a párt elméleti fejlődése szempontjából.

IV.

A Romániai Kommunista Párt IV. kongresszusa az elfogadott
határozatok tükrében

A IV. kongresszuson elfogadott dokumentum első határozata a romániai belső helyzettel foglalkozott. Eszerint "A romániai gazdasági válság elmélyült és kiéleződött az utóbbi években. Az óromániai fináncoligarchia hegemoniája megerősödött ... és viszonylagos stabilizációt ért el az ország szisztematikus lerombolása és a széles dolgozó tömegek kirablása révén." ⁷⁹ A párthatározat katasztrófálisnak ítélte meg a nemzeti liberális párti kormányzat gazdaságpolitikáját, hangsúlyozva, hogy "... vámpolitikája, adórendszere és hitelszervezetei a bankok példátlan meggazdagodását biztosítják és az egész ország nemzetgazdaságának összeomlását, az újonnan csatolt országrészek pusztulását hozzák magukkal." ⁸⁰ A óromániai román burzsoázia szupremációját az ország gazdasági és politikai életében jól érzékelte a pártvezetés, ám a IV. kongresszus adós maradt annak a politikai válságnak az elemzésével, amely 1928-ban a Nemzeti Liberális Párt bukásához és az erdélyi román polgári-paraszti érdekeket jobban hangsúlyozó Nemzeti Parasztpárt hatalomra kerüléséhez vezetett. Ezzel együtt nem foglalkozott a dokumentum a Nemzeti Parasztpárt programjával, ekkori népszerűségével, ami a romániai munkásozttály egy részére is hatást gyakorolt. Jól

érzékelte ezt az 1928. május 7-i gyulafehérvári nemzeti parasztpárti nagygyűlésen résztvevő petrozsényi és resicai bányászok több ezres (egyes becslések szerint 20.000 számot is elérő) tömege.⁸¹ Ez nem lehetett véletlen, mivel az 1928-as választásokon a román Szociáldemokrata Párt közös listán indult a Nemzeti Parasztpárttal. Szembeötlő része volt a határozatnak a szociáldemokrata mozgalom sommás elítélése: "A forradalmi munkásmozgály és parasztság kifosztásával egyidejűleg a burzsoázia mozgósította szociáldemokrata lakáit, megpróbálva kézben tartani a munkásmozgalmat. A szociáldemokraták végleg összefonódtak a burzsoáziával ... elősegítik a forradalom aktív harcosainak és a forradalmi munkásoknak a letartóztatását. Felhasználják a sziguranca ügynökök és a csendőrök segítségét a munkásmozgalom egységének a lerombolásához. Elűzik a becsületes munkásokat a szakszervezeti gyűlésekről, hogy a rendőrség pajzsa alatt hozzák meg a szakszervezeti döntéseket a kevésbé öntudatos munkások formális szavazásaival nyert többséggel. Minden kérdésben a szociáldemokrácia a kormányzó burzsoázia politikáját követi és aktívan részt vesz a Szovjetunió becsmérzésében."⁸² Ez az erőteljesen támadó hangnem teljesen egybecsengett a Komintern vezetésnek a szociáldemokrata mozgalommal kapcsolatos értékeléseivel és utólagosan ugyanúgy elítélhetjük a román párt esetében is, hiszen nem a reformista munkásmozgalom tárgyilagos elemzésén alapult. Ebből adódóan egyáltalában nem meglepő a párt-

nak az állásfoglalása az egységfronttaktika kérdésében:

"... az egységfronttaktikát alulról kell alkalmazni a munkások és a parasztok sürgős és létérdekeit szolgáló közös harcában ...". 83

Eszerint az RKP-nek meg kell nyernie a dolgozó tömegeket, amelyek harcának vezetésére kizárólagosan hivatott. A határozatokban szó sem volt arról, hogy a pártnak bármilyen szövetségesei lehetnének a politikai, gazdasági küzdelmekben.

A IV. kongresszus továbbra sem tisztázta a már többször említett forradalomelméleti problémákat. Nem fogalmazott meg ezzel kapcsolatban semmilyen stratégiát, csak közvetlen utalásokból következtethetünk, miszerint az elfogadott dokumentum a romániai szocialista forradalmat tekintette lehetséges célnak, amelyért a pártnak küzdenie kell. A nemzeti kérdésről szóló határozatnak az erdélyi sajtóelemző része szerint "A Kommunista Pártnak szakadatlanul magyaráznia kell Erdély és Bánát magyar és más nemzetiségű (szász, német, szlovák) széles dolgozó tömegeinek, hogy nemzeti felszabadulásukat csak a munkás-paraszt kormányért folytatott fegyveres harc útján fogják kivívni." 84

A Komintern V. kongresszusán megfogalmazott, taktikai téziseinek már idézett részével párhuzamba állítható megfogalmazása ez: a proletárdiktatúrával egyenlő munkás-paraszt

kormányért folytatott harc, a szocialista forradalom fegyveres uton való győzelme a célja az RKP-nak. Ezt a tényt erősítik meg Veress Pálnak az 1929-es év eseményeire történő visszaemlékezései. "Lényegében csak az V. kongresszus után (1931 decembere után, a szerző) tudtuk meg: a "linia justa" (helyes vonal) arra a hibás politikai koncepcióra volt alapozva, hogy Románia közvetlen proletárforradalom előtt áll és ... a forradalom objektív tényezői adva vannak, s a párt azonnali feladata az elégedetlen és forradalomra kész tömegek élére állni, forradalomra vezetni őket ... Hitványság volna részemről gunyt üzni a párt és a KISZ egykori utasításaiból ... de tény, hogy egyes, a központtól jött elvtársak bizalmasan érdeklődtek aziránt, vannak-e még itt-ott a világháborúból visszamaradt és eldugott fegyverek. Ilyen értelemben érdeklődtem én is Gyergyóban, ahol azt a választ kaptam, hogy akadnak még, csupán azt nem tudják használható állapotban vannak-e.

Igy aztán érthető, hogy a rosszul elmondott és még rosszabbul értelmezett utasításokból Ny. Gy. kolozsvári ifjumunkás azt a következtetést vonta le, hogy elérkezett az ideje a forradalmi partizánharcnak és egy revolverrel meg levágott agyu katonafegyverrel felfegyverzett három tagu csoportjával Kolozsvár környékén "akcióba" is lépett. A csendőrség néhány nap alatt letartóztatta őket és eljá-

rást indított ellenük." 85

A IV. kongresszus dokumentumai szerint az RKP az egyik legfontosabb problémának a nemzeti kérdést tekintette. Amellett, hogy ezzel külön határozatban is foglalkozott, a háborus veszélyről és az agrárkérdésről szóló határozatokban szintén számos megfogalmazásban hangsúlyt kapott ez a probléma. A kiindulópont itt az a mai román párttörténetírás által egyértelműen elítélt felfogás volt, amely szerint "A mai Románia az 1914-19-es évek imperialista vérfürdőjének eredményeként, a versailles-i, trianoni és neuilly-i szerződések következtében megnövelte népességét ...

Ezen szerződések következtében jött létre Nagy-Románia, amelynek határai nem felelnek meg semmilyen, a különböző területek közötti etnográfiai vagy gazdasági egységnek és ez természetes, mivel Anglia és Franciaország imperialista burzsoáziáját nem a dolgozó tömegek érdekei vezérelték, amikor úgy a mai Románia, mint a többi háboru utáni állam létrejöttében részt vettek, hanem az a megfontolás, hogy Romániából az első proletár állam, a Szovjetunió és az eljövendő balkáni proletárforradalmak elleni harcban engedelmes csendőrt faragjanak ..." 86

Ugyanezen gondolat a háborus veszélyt elemző részben az alábbiakban nyert megfogalmazást: "... Az imperialisták létrehozták Versailles-ban egy "Nagy-Romániát" 8 millió nem román lakossal azért, hogy tőlük teljesen függő helyzetbe hozzák." 87

Ezek szerint az RKP az első világháborút lezáró Párizs környéki békét, s ezen belül Románia területgyarapodása megítélése tekintetében lényegében az ismert lenini állásponton állt, amely a győztes antant nagyhatalmak imperialista béke diktátumának tekintette a mindkét tömb részéről alapvetően igazságtalan első világháborút lezáró békerendszert.⁸⁸

A mai magyar történeti értékelésnek is ez az alapja, itt legfeljebb az egyes területek differenciált értékelését lehet számonkérni az RKP IV. kongresszusától. Az 1910-es magyarországi népszámlálás adatai szerint 57 %-ban románok lakta Erdély (közgondolkodásunkban kevésbé terjedt el, hogy ugyanakkor csak minden harmadik erdélyi volt magyar nemzetiségű), amelynek politikailag aktív románsága 1918. december 1-én Gyulafehérvárott egyértelműen hitet tett az anyaországhoz való csatlakozás mellett, nem vonható egy kalap alá a döntően nem románlakta tiszai Alföld, Bánát, Bukovina, Dél-Dobrudzsa, Besszarábia területeivel, amelyek egyértelműen a román területszerző politika eredményeként kerültek Romániához.

A fentebbi kiindulópontból következett, hogy az RKP - a mai román párttörténeti szakirodalom szerint helytelenül - Romániát soknemzetiségű országgént fogta fel. A nemzeti kérdés megoldásában, miként ez a dokumentumban két helyen is megfogalmazást nyert, a "nemzetek önrendelkezési joga az elszakadásig" lenini alapelvből kell kiindulni. Lényegében a

lenini gondolatmenet szerint "ez a jelszó a különböző ország-
részek konkrét körülményeire alkalmazva nem elválasztja, ha-
nem ellenkezőleg összeköti Románia valamennyi nemzetiségű mun-
kás tömegeit. Ez a jelszó kötelező a társadalmi - gazdasági
felszabadulásért folytatott harcban, a nemzeti kérdés valódi
megoldásáért Romániában, a Balkánon és Közép-Európában ..."⁸⁹
A nemzeti kérdéssel szülő határozatok részletesebben tárgyal-
ták Besszarábiát, Bukovinát, Dobrudzsát és Erdélyt. Besszará-
biával kapcsolatban a párt szerint "A román burzsoázia, hogy
igazolja elrablását, megpróbálja demonstrálni, hogy a Bessza-
rábia népességének relatív többségét kitevő moldvaiak román-
nok, amikor a moldvai nép magát független nemzetiségnek tart-
ja, s valóban az is, saját kulturával." A dokumentum kiemel-
te a 20-as évek felkeléseit (Hotin, Tigana, Tatar-Bunar),
amelyeket a szovjet hatalom jelszavával vívtak". Éppen ezért
az RKP-nak "... kötelessége minden mértékben segíteni a
dolgozó tömegeknek az SZSZSZR-rel (Szovjet-Moldávia) való
egyesülésért folytatott küzdelmet".⁹⁰ Ugyanezt az álláspon-
tot foglalta el a IV. kongresszus Bukovina esetében is mond-
ván, hogy "Bukovina ukrán dolgozó tömegei ... a Szovjet-
Ukrajnával való egyesülésre törekszenek" és ezt a pártnak
"támogatnia kell a mindennapi munka és agitáció folyamán". Az
előbbiektől eltérően értékelte a dokumentum a Dobrudzsával és
Erdéllyel kapcsolatos feladatokat. Dobrudzsában "... a dob-
rudzsai bulgár burzsoázia agitációja, amelyet a bulgáriai

honfitárs burzsoáziával kapcsolatban állva folytat Dobrudzsának Bulgáriához való csatolásáért bázisa annak a törekvésnek, hogy elnyerje ezen terület dolgozó tömegeinek elnyomásához való jogot. Fel kell világosítani a bulgár és más nemzetiségű dolgozó tömegeket, hogy nemzeti felszabadulásuk csak a tőkés rend eljövendő megdöntésével, a munkás-paraszt hatalom megvalósításával lehetséges." 91

Lényegében hasonló értelemben tárgyalta Erdélyt is a kongresszus, amint azt a proletárforradalom stratégiai célja kapcsán már idéztük.

A nemzeti kérdésről szóló határozatokból tehát egyértelműen kiderült, hogy végül is ezt a szocialista forradalom alá rendelte az RKP 1928-ban. Mivel a Szovjetunióban megvalósult a proletárhatalom, ezért támogatni kell Bukovina és Besszarábia "önrendelkezési jogát az elszakadásig", hiszen a világ első munkás államához csatlakoznának, ám ugyanennek az alapelvnek semmi értelme Dobrudzsa és Erdély vonatkozásában a fentebbi gondolatmenet szerint. Ezzel együtt újból hangsúlyoznunk kell, hogy lényegében lenini álláspontból indulva dolgozta ki a párt a határozatnak ezen pontja it. Egy lényeges hiányosságot kell itt kiemelni, nem volt szó konkrét nemzetiségi jogokról az adott kereteken belül (nemzeti nyelv használata a közigazgatásban, iskoláztatási és kulturális jogok, különféle hátrányos megkülönböztetések eltörlése stb), jóllehet ebben a vonat-

kozásban a párton belül korábban már születtek jó határozatok (III. kongresszus, Városi és Falusi Dolgozók Blokkja programja stb). Ezek a nemzetiségi jogok 1928-ban szintén a szocialista forradalom majdani győzelme után megoldható kérdéssé válnak a párt szerint.

A IV. kongresszus fontos feladatának tekintette az agrárkérdés megoldását. Ezt a problémát szorosan összekapcsolta a nemzeti kérdéssel: „a román burzsoázia a csatolt országrészekben gyarmatosító és románosító politikát hozott, benépesítve az egykorú uri és szabad földeket óromániai telepesekkel, elsősorban gazdag paraszti elemekkel és román tisztviselőkkel, földnélkül hagyva a más nemzetiségű szegény parasztok helyi tömegeit (oroszok, bulgárok, németek, moldvaiak, magyarok stb). Ez a kolonizációs politika egyes helyeken a kisebbségi parasztok kifosztásán keresztül is érvényesült (Dobrudzsa, Erdély, Bánát).”⁹² Ez az objektív helyzetelemzés volt a legpozitívabb értékelhető része az agrárkérdésről szóló határozatnak. Az agrárkérdés végső megoldásaként a kisparaszti magántulajdon eltörlése, az egész földterület államosítása, a közösségi formák szorgalmazása már nem tekinthető megalapozott célkitűzésnek. Az agrárkérdés a IV. kongresszus után is az elméletileg kellően meg nem világított problémák körében maradt.

A kongresszusi határozatok, alapvetően jó megközele-

téssel foglalkoztak még az ifjúsági mozgalomban végzett gyakorlati munka hiányosságaival, valamint a Vörös Segéllyel. Ezek azonban kisebb jelentőségűek voltak a fentebb elmondott kérdésekhez képest. Összességében a IV. kongresszus az elméleti munka terén nem hozott lényeges előrelépést, sőt a szocialista forradalom stratégiai célkitűzése, kidolgozott forradalomelméleti háttér nélkül több vonatkozásban negatív következményeket hozott. Ez a pártnak 1928 után gyakorlatilag tevékenységében is megnyilvánult átmenetileg. Az RKP életében az igazi fordulatot csak az 1931 decemberi V. kongresszus jelentette. Ám ezen plénum határozatainak elemzése előtt indokolt áttekinteni a világgazdasági válság romániai hatásait.

A világgazdasági válság hatása Romániában

Az RKP 1928-31 között

A 20-as évek már tárgyalta, romániai viszonylatban jelentős gazdasági fejlődésnek vetett véget az 1929-33-as nagy világgazdasági válság. Ismeretes, hogy a pénzügyi, agrár és ipari válság viszonylag egyidejű jelentkezése a tőkés-világ eddig ismert legmélyebb krízisét eredményezte. Mindez különösen súlyos következményekkel járt az európai viszonylatban elmaradott közép-kelet-európai agrár- és ipari országokban, amelyek "... még nem tudtak megbirkózni a világháború után kialakult új körülményekkel sem, s többségük egyetlen évtized alatt még új területű nemzeti gazdaságuk létfeltételeit sem alakíthatta igazán ki ... Sajátosan nehezzé tette számukra a helyzetet a világgazdaság egész közegeben egyidejűleg lejátszódott átalakulás, mely kettős feladat, kettős nehézség elé állította őket: miközben az új nemzeti keretek támasztotta belső átalakítási igények hosszabb távú feladatai jelentettek nehezen átgörgethető akadályt, egyidejűleg ... egy még magasabb, még nehezebb világgazdasági akadály ... fala is eléjük meredezett." 93

Romániát, az ország jellegéből adódóan az agrárválság 3 fő aspektusa: 1. Az agrár- és ipari zuhanása, 2. Az agrár- és ipari szférának széttörése, a mezőgazdaság és az ipar szektorális kapcsolatainak felborulása, 3. A külpiacok átmeneti

kiesése, ebből adódóan a fizetési és külkereskedelmi mérleg egyensúlyzavarai érintették a legérzékenyebben. ⁹⁴ Az agrártermékek árainak zuhanása katasztrófális volt. Az 1929-es árt 100-nak véve 1931-ben Romániában a buza árindexe 39-re, a rozsé 52-re, a kukoricára 34-re esett. Tájékoztatóul érdemes összehasonlítani a fentebbieket ugyanezen év hasonló magyarországi adataival: buza 72, rozs, 87, kukorica 63. A válság éveiben a mezőgazdaság pénzbevétele Romániában 57,6 %-kal csökkent, lényegesen nagyobb arányban mint Magyarországon, pedig a 35,8 %-os csökkenés itt is súlyosnak bizonyult. ⁹⁵ Ez a jelentős különbség elsősorban a két ország eltérő birtokstruktúrájából adódott. A magyar nagybirtok a fő tendenciákat kivédeni nem is, azok hatásait valamelyest jobban tudta csökkenteni, mint a romániai kisparaszti gazdaságok százezerei. A mezőgazdasági árak nemzetközi csökkenése, a külső agrárpiacok szűkülése kettős hatást eredményeztek a román agrárexportra, egyrészt csökkent az összmennyisége, másrészt a kivitelből származó bevételek is visszaestek. 1929-ben Románia 1,7 millió tonna gabonát exportált, 8.954 millió lei értékben. 1934-ben 1 millió tonna gabona kivitele mindössze 2.381 millió lei bevételt jelentett, vagyis a kivitel 42 %-os csökkenése a pénzbevétel 73 %-os esésével párosult. ⁹⁶ Ezek a tendenciák természetesen rohanosan csökkentették a paraszti életszínvonalat. A létfenntartási költségekhez viszonyított paraszti vásárlóerőt 1913-ban 100-nak tekintjük, akkor ugyanez az érték

1932-33-ban 30,4 volt, még a felét sem tette ki a korabeli magyar, vagy lengyel hasonló adatnak. (67,4, illetve 65,9)⁹⁷ A román kisparaszti gazdaság nagyarányú kölcsönfelvételre kényszerült, nem egyszer 40 %-os kamatra. 1931-re a paraszti eladósodás tömegessé vált és a hivatalos statisztikák szerint elérték a 150 milliárd leit.⁹⁸ Ez azt jelentette, hogy az 1 hektárra kivetített adósság 5.737 leit tett ki országos átlagban. Egyes megyékben (Suceava, Severin) meghaladta az egy hektárra eső 20 ezer leit. Ennek következtében az 1921-es földreform során létrejött új kisparaszti gazdaságok közül körülbelül 5 ezret árvereztek el ebben az évben.⁹⁹

Összességében a romániai agrárválság még közép-kelet-európai viszonylatban is rendkívül súlyosnak bizonyult. Az alacsony termelékenységű, rosszul felszerelt, kezdetleges technikai szinten lévő kisparaszti gazdaságok katasztrófális helyzetbe jutottak, s az amúgyis rossz szociális és egészségügyi viszonyok között élő, a lakosság számszerű többségét kitevő szegényparasztok millióinak rosszabbodtak a létfeltételei. Ennek a ténynek az objektív elemzése mindenféleképpen fontos feladatává vált a romániai kommunista mozgalomnak.

Az általános agrárválsággal egyidőben jelentkező ipari válság itt differenciáltan érintette az egyes iparágakat. A legkritikusabb helyzetbe a 20-as években, a már tárgyalt

módon fejlődő bányaiipar, vaskohászat, mezőgazdasági és vasuti gépipar, valamint a beruházásokhoz közvetlenül kötődő építőanyagipar, cementgyártás és az épületfa árukat előállító ipar került. A romániai szénbányák termelési szintje 1933-ban nem érte el az 1919-es mennyiséget, s közel fele volt az 1929-es értéknek.¹⁰⁰ Átlagosan a romániai bányászat termelése 37 %-kal csökkent. Nagyjából hasonló módon esett vissza a kohászat termelése is. 1932-ben 1929-hez viszonyítva hengerelt áruból 66,1 %-ot, félkésztermékekből 50,1 %-ot állított elő ez az ágazat.¹⁰¹ A legnagyobb mértékben a cementgyártás és az épületfaárak gyártása zuhant le, alig elérve a válság előtti termelés felét, nyilvánvalóan a teljesen visszaesett beruházások eredményeképpen. Mérsékeltebben csökkent az ipari fogyasztási cikkek termelése, a papíriparé például 10-17 %-kal. A textilipari termelés, azon belül is különös képpen a pamutárak előállítása nem esett vissza, hanem évi 10-25 %-kal emelkedett. Ez nem kizárólagos román sajátosság volt, hiszen a korabeli Magyarországon is hasonló jelenség játszódtott le a textiliparban, kivéve a mezőgazdasági igényeket kielégítő textilipari üzemeket. Romániai sajátosság volt viszont, hogy a válság tulajdonképpen jelentős lökést adott a kőolajkitermelés fokozásának. Az agrárexport csökkenéséből adódó növekvő külkereskedelmi deficitet ugyanis a kőolajkivitel mennyiségi növelésével igyekezett Románia mérsékelni. Ezért a kőolajtermelés 1933-ban már közel kétszerese volt a válság előtti szintnek, s az export az 1929. évi 2,88 millió tonná-

ról 1934-re 6,5 millió tonnára emelkedett.¹⁰² Igaz, hogy ezzel az elért siker csak részleges lehetett, mivel a fentebbi mennyiségért 1929-ben 9,6 milliárd lei, 1934-ben már csak 7,2 milliárd lei volt a bevétel. A növekvő kőolajipar viszont jelentősen csökkentette a román ipar össztermelésének a zuhanását, amely így végül is összességében 11 %-os volt.

A romániai ipar viszonylag kisebb arányú átlagos visszaesése persze nem vigasztalta sem a bányászokat, sem a hagyományos nehézipari központok nagyüzemeinek munkásságát. A legsúlyosabb gondot számukra a növekvő munkanélküliség jelentette. 1929-32 között minden 4. nagyüzemben foglalkoztatott munkás az utcára került.¹⁰³ Emellett a tárgyalt időszakban mintegy 300 kisüzem ment tönkre, munkásaival növelve a munkanélküliek számát. A 20-as évek végére több mint fél millió romániai munkásosztályból 1933-ban körülbelül 200 ezren kerestek munkát.¹⁰⁴ Ez százalékarányát tekintve nagyon nagyarányú munkanélküliséget jelentett, hiszen eszerint a foglalkoztatott munkások száma 40 %-kal csökkent. Magyarországon ugyanezen adat 1928-32 között 30 %.¹⁰⁵

A súlyos munkanélküliség mellett a válság alatt az állásban lévők szociális helyzete is jelentősen rosszabbodott. Ennek a rosszabbodásnak a legfőbb alkotóeleme a munkabér névleges értékének visszaesése volt. 1933-ban a munkások reálbére 36,9 %-kal volt kisebb, mint 1929-ben. A bérek vásárlóere-

jének általános csökkenése mellett sorkerült az állami szektor munkásainak abszolút bércsökkentésére is. A válságra való hivatkozással ún. "áldozati görbék" alkalmazására került sor, először 1931 januárjában. Ekkor átlagosan 10 %-os bércsökkentést hajtottak végre az állami üzemekben. Hasonló lépésre még kétszer szánta el magát a kormányzat: 1932-ben és 1933 januárjában. Ezek az áldozati görbék a pénz amugy is romló vásárlóerejével párosulva súlyos terhet jelentettek az állami alkalmazásban lévő munkások számára.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a kőolajipar és a textilipar sajátos helyzete folytán a romániai ipari válság - az átlagos termelési adatok tükrében - nem tekinthető annyira súlyosnak, mint az iparilag fejlettebb országokban. Ugyanakkor bizonyos hagyományos ágazatok visszaesése rendkívül nagyarányu volt (bányaipar, kohászat, építőipar). Ezeknek a krízise a romániai munkásosztály legkoncentráltabban elhelyezkedő, a fiatal romániai munkásmozgalom legfőbb bázisát jelentő, legszervezettebb rétegeit érintette. A nagyarányu munkanélküliség, az abszolút és reálbércsökkenés, a nemzetközi viszonylatban amugy is alacsony életszinvonalon élő romániai munkásosztály általános helyzetét jelentősen súlyosbította. Így nem véletlen, hogy a tárgyalt időszakban egyértelmű radikalizálódás ment végbe elsősorban a nagyüzemi munkásság körében. A helyzet elemzése a megfelelő stratégiának alárendelt taktikai lépésekkel történő kiaknázása nagyon fontos, objektív feladat. ^{avá} vált a Romániai Kommunista

Pártnak.

Az 1929-33-as válság nemcsak a fizikai termelő munkát végző parasztságot és munkásosztályt sújtotta, hanem az alkalmazott képviselői rétegeket, sőt bizonyos államilag foglalkoztatott értelmiségi csoportokat, pl: pedagógusok is. Főleg az állami tisztviselők körében került sor elbocsátásokra, az 1932-es áldozati görbe bevezetésekor nagylétszámú kényszer nyugdíjazásokra. Ennek eredményeként a tisztviselői létszám 25 %-kal csökkent 1929-33 között, s jelentős arányú munkanélküliség sújtotta ezt a társadalmi réteget is. ¹⁰⁶ Az általános reálbércsökkenés az a tény, hogy például a bérek vásárlóereje Bukarestben 36, Kolozsváron 33, Temesvároton 41, Iasiban 56 %-kal alacsonyabb volt 1933-ban mint 1913-ban, természetesen valamennyi fix fizetésből élő tisztviselői és értelmiségi réteg életszínvonalát csökkentette. ¹⁰⁷ Emellett a tárgyalt időszak nemzetiségpolitikájának fényében koránt sem meglepő módon az elbocsátottak kiválasztásakor az életkor és a politikai szempontok mellett nagymértékben számított az állami alkalmazott nemzetisége is. ¹⁰⁸ Mindez összességében megteremtette az objektív lehetőségét annak, hogy a romániai kommunista mozgalom elvileg a hagyományos potenciális társadalmi bázisnak tekintett munkásságon, és szegényparasztságon kívül a fentebbi rétegek irányába is orientálódjon. A fentebb felsorolt válságjelenségek szükségszerűen együttjártak a 20-as évek

viszonylag stabil politikai strukturájának megrendülésével. Az 1928-ban hatalomra jutott, az azévi parlamenti választáson igen észéles tömeget - köztük a vele közös listán induló szociáldemokrata pártot - maga mögé állító nemzeti parasztpárt. "... balszerencséjére, nemcsak a hatalmat vette át, de a világgazdasági válság minden megoldhatatlan gondját is." 109 A Maniu-kormánynak a hagyományos politikai rendszert jelentősen átalakítani óhajtó demokratizálási és decentralizálási reformjai kezdettől kemény ellenállást váltottak ki a román uralkodó osztály jelentős részében. Magyar bukaresti magyar nagykövet 1929. szeptember 24-én keltezett jelentése szerint "Az órománság és az erdélyi románok közötti különbség egyre jobban differenciálódik ... Nem hiszem, hogy a regat sokáig eltűrje az erdélyiek egyre jobban kidomborodó szupremáciáját." 110 A politikai küzdelmek fókuszában a Maniu-féle közigazgatási reform állott, amelynek sarkalatos pontja az autonóm közigazgatási kerületek, az un. tartományok felállítása volt. A 7 kerület Munténia, Moldva, Erdély, Besszarábia, Bukovina, Olténia és a Bánság élére Maniu 1930. január 2-án nevezte ki a kerületi igazgatókat. 111 Ezen nemzeti parasztpárti politikusok azonnal a hagyományos - főleg bukaresti - vezető politikai körök támadásának keresztüzébe kerültek. Különösképpen Dobrescu erdélyi és Moldoveanu besszarábiai tartományi igazgató - kétségkívül nem teljesen feddhetetlen - előéletének kitergetésével igyekeztek lejáratni ezeket a helyi vezetőket, s ily módon is diszkreditálni az egész

autonóm tartományi rendszert. Ez korántsem volt véletlen, hiszen "... A tartományi autonómiákért tudvalevőleg az ókirályságbeli románok soha nem lelkesedtek, hiszen vég-eredményben nem kerülhette el a figyelmüket, hogy az egész koncepció tulajdonképpen az újonnan szerzett provinciák önálló berendezkedésére és kizsákmányolásuk megakadályozására irányult ... Most amikor a besszarábiai tartományigazgatóról kiderült, hogy lefokozott hadiszökevény, az erdélyi néptribunról, hogy közönséges gonosztevő, a tartományi autonómiák gondolata nagymértékben ellenszenvenessé vált a román közvélemény előtt." ¹¹² Maniuék a politikai küzdelmekben nem támaszkodhattak az őket hatalomra segítő széles tömegekre, ha akartak volna sem, hiszen a válság kitörésekor ők voltak kormányon, s nekik kellett fellépniük az egyre sűrűsödő sztrájkokkal, utcai megmozdulásokkal szemben. Ezek mintegy jelképes nyitányát az Európa-szerte nagy visszhangot kiváltó lupeni-i események jelentették 1929 augusztusában. Az egyik legjelentősebb zsil-völgyi szénbányászati központ lupeni-i munkásai augusztus 5-én kezdték meg a sztrájkot, 8 órás munkanapot, magasabb béreket, az elbocsátások beszüntetését, az elbocsátottak visszavételét követelve többek között. Az akció sikerének biztosítására megszállták a helyi bányák villanyüzemét, megbénítva ezzel a termelést. A megyei hatóságok két hárór-századot és egy helybeli rendőrszázadot vezényeltek ki, amelyek körbevették az üzemet. Az augusztus 6-án megindult támadás során megtisztították azt a sztrájkolóktól,

30 munkást megölve és több mint 100-at megsebesítve. 113 A lupeni-i sztrájk nem kizárólagos kommunista akció volt, szociáldemokrata és párton kívüli munkások szép számban vettek benne részt. S ha tulzás is Magyary bukaresti követ megállapítása, mely szerint "Az ismert lupeni-i vérengzés áldozatai olyanokból kerültek ki, akik valamikor Maniu személyének elszánt gárdáját alkották", végső konkluziójában: "a munkásság elfordult Maniutól ...", jól tapintott rá a lényegre. 114 A romániai munkásmozgalom legális erejének, a szociáldemokrata pártnak, amelynek 1928-ban a Nemzeti Parasztpárttal közös választási listán indulva története során először sikerült bekerülnie a parlamentbe, szükségképpen szembe kellett fordulnia választási szövetségesével. A Maniu-kormány 2 éves mérlegét megvonva Pistiner szociáldemokrata képviselő 1930. június 18-i parlamenti beszédében szeméreteltette a miniszterelnöknek, hogy "... a kormány semmit sem tett sem a gazdasági válság, sem a munkanélküliség leküzdésére ...". Ezen kívül Pistiner többek között számonkérte azt, hogy nem történt semmi a szociális biztosítás kérdésében, a hadseregben továbbra is alkalmazzák a testi fenyegetést, a nemzeti iskolákra vonatkozó ígéretek csak ígéretek maradtak. Beszéde végén nyomatékosan hangsúlyozta a korábban nyilvánvalóvá vált tényt: " ... a liberálisokkal vívott harcuk az önök javára dőlt el és most megkezdődik a harcunk önökkel". 115

A Maniu-kormányra rászakadt válság és annak következ-

ményeihez képest kétségtelenül másodlagos, de a belpolitikai szempontból azért nem jelentéktelen tény, hogy a nemzeti parasztpárti vezetés semmit nem lépett előre az nemzetiségi kérdésben a liberálisokhoz képest sem. Ez egyébként nem is igen állott szándékában a főleg Erdélyből származó román polgári politikusoknak. Jól példázza ezt a még hatalomra kerülés előtt Popovici-csal a francia Le Matin által 1928-januárjában készített interjú, amelyben a Nemzeti Parasztpárt ismert politikusa, későbbi miniszter a nemzetiségekre vonatkozó kérdést meglehetősen röviden elintézte, kijelentve többek között, hogy "... Erdélyben a háboru előtt 3 millió románnak csak 3 liceuma és 2 gimnáziuma volt. Most 1 millió 200 ezer magyar számára több mint 40 liceumot tartunk fenn, ahol az oktatás magyar nyelven folyik". 116

A kérdésre érthető okokból, különösen odafigyelő Magyar már idézett 1929. szeptember 24-i jelentésében a kormány nemzetiségpolitikáját ekként összegezte: "Nem sok sikerrel operál viszont Maniu a kisebbségi politika terén ... A kormány ténykedéseivel és főleg a közigazgatási reformmal az összes kisebbségek egyaránt elégedetlenek". 117

Többek között azért is, mivel a tartományi autonómiákról szóló reform egyáltalán nem foglalkozott a kisebbségi nyelvhasználat általános szabályozásával a közigazgatásban, ez továbbra is a helyi hatalmi szervek hozzáállásának függvénye maradt. 118

Összességében Maniuék polgári-paraszti demokratikus

politikai berendezkedésre tett elképzelései az adott történeti szituációban meglehetősen hamar keresztülvihetetlenekké váltak. A román belpolitikában addig példa nélkül állóan széles tömegbázis, amely az 1928 decemberi parlamenti választásokon a Nemzeti Parasztpárt mögött állott, elsősorban a válság objektív következményei miatt nagyon gyorsan felbomlott. Így 1930 végére egyértelmű destabilizálódás ment végbe a román belpolitikában, amely tartósnak bizonyult. Világosan megmutatkozott ez a sűrű kormánycserékben. Maniu 1930. október 6-án lemondott, az október 10-én hivatalba lépő Mironescu-kormányból rajta kívül Vaida-Voievod is ki maradt. Ahogy a Nemzeti Hírlap október 11-i száma írta "... megszűnt az erdélyi jelleg". Mironescu néhány hónap mulva, 1931 januárjában átadta a miniszterelnöki posztot Titulescunak, aki csak április 17-éig töltötte azt be. Ekkor az 1930 júniusában hazatért és a trónt elfoglaló II. Károly általános meglepetésre az ismert történészprofesszort, a Nemzeti Demokrata Párt élén álló Iorgát bízta meg a kormányalakítással. Az Iorga-kormány egyik első teendője a parlament feloszlatása és az 1931. júniusi országgyűlési választások kiírása volt. Mivel a Nemzeti Parasztpárt ekkorra már részben felbomlott, az erőviszonyok tisztázása szükségszerűvé vált. 118

A gazdasági válság okozta növekvő szociális feszültségek, a tömegek radikalizálódása, a 20-as évek stabil politikai strukturájának megrendülése, a kormányzati válság

össességében növelték a romániai kommunista mozgalom objektív lehetőségeit. A munkásosztály növekvő aktivizálódásának leglátványosabb jelei kétségkívül a szaporodó sztrájkok és utcai tüntetések voltak. 1929 és 1932 között 377 sztrájkra került sor a romániai üzemekben.¹¹⁹ Természetesen ezek részletezése nélkül két nagy sztrájk-hullámot kell kiemelnünk az adott időszakban. Az első a már említett lupeni-i - nem túlzás így fogalmazni vérfürdőt követően - 1929 őszén söpört végig Bukarest, Kolozsvár, Galați, Constanța, Arad, Temesvár, a Maros-völgye és az olajvidék üremeiben.¹²⁰

A sztrájkokat a munkanélküliek utcai tüntetései és az állami alkalmazottak, közöttük hivatalnokok, műszaki értelmiségiek, tiltakozó gyűlései kísérték. A másik nagy sztrájk-hullám 1931 februárjában volt. Ekkor a közvetlen előzményt az első „áldozati görbe” bevezetése jelentette, amely ekkor az állami alkalmazottak illetményének 15-22 %-os csökkentését írta elő 10-20 napos kényszerszabadságolásokkal egybekötve. A romániai munkásosztály egyik legszervezettebb, leginkább harcra kész rétege, a vasuti munkások Bukarestben 10 ezres tömeggyűlésen tiltakoztak a bércsökkentések, az elbocsátások ellen. A gyűlés után 7-8 ezren zárt sorokban indultak meg a városközpont felé. Az ilyen szituációban a két világháború közötti Romániában elmaradhatatlan rendőrroham eredménye 2 halott és mintegy 80 sebesült lett.¹²¹ Az eseményeket követően Iași, Păscani, Galați, Kolozsvár vasuti műhelyeiben került sor megmozdulásokra, majd a zsil-völgyi

bányászok sztrájkja indította el, a Galati kikötőmunkások, a marosvölgyi üzemek, valamint a kőolajipari dolgozók munkabeszüntetése szélesítette ki az újabb sztrájkhullámot. A bukaresti vasuti munkások fellelése mintegy előfutára volt a tárgyalt időszakon kívül eső, 1933 februárjában a Grivița vasuti műhelyben lezajlott híres eseményeknek, amelynek során a műhelyt megszálló sztrájkolók ellenállását csak a kivezényelt katonaság gépfegyvertűzével indított rohama és 2000 munkás letartóztatása törte meg. 122

A munkásakciók mellett párhuzamosan, bár általában azoktól függetlenül, spontán parasztmegmozdulások jelezték a vidéki agrárnépesség 1929-31 között fokozatosan romló életkörülményeit.¹²² Elégedetlenség elsősorban az adószedők és a végrehajtók elkergetésében, legelőelfoglalásokban, rendőrökkel való összetűzésekben, igen éles formában nyilvánult meg. Ebből a szempontból nem volt különbség az ország egyes vidékei között. Parasztmegmozdulásokra sor került például a Dîmbovița megyei Perieteni, a Iasi megyei Gropnița, a Falcu megyei Pîlnesti, vagy a Mușcel megyei Dobrești községben éppen úgy, mint a Csik megyei Madaras, a Bihar megyei Szent-andrás, vagy a Brassó megyei Rozsnyó községben. 123 A leghevesebb, a kormánynak és a helyi hatóságoknak a legnagyobb gondot okozó forrongások azonban kétségkívül Besszarábiában voltak. Ezt a területet a 20-as évek elején is csak nehezen sikerült pacifikálnia a román hadseregnek. 1929-30 folyamán

az itteni rossz tömeghangulat, a kirobbanó megmozdulások, a romániai és a külföldi közvélemény érdeklődésének fókuszába kerültek. Az 1930 február eleji Ismailban lezajló összeadások nagy visszhangot váltottak ki a román polgári liberális sajtóban, különös tekintettel arra, hogy a szociális elégedetlenség itt a "le a hadsereggel", "le a rendőrséggel" jelszavak mellett a "ki a románokkal" követeléssel is párosult. Az *Indreptatara* február 4-i tudósítása szerint megkezdődött a nagyobb besszarábiai városokból a román lakosság egy részének elmenekülése Moldvába. 1930 októberében Bogos kormány megbízott a Belügyminisztériumhoz intézett jelentésében, amelyről a sajtót is tájékoztatta, meglehetősen sötét képet festett a besszarábiai viszonyokról, s az újságírók előtt kijelentette, hogy "... a besszarábiai parasztokban mindjobban megerősödik a szomorú helyzet láttán az oroszországba való visszakivánczolás". 124

A tömegekben lezajló balratolódás kétségkívül leglátványosabb bizonyítékait a sztrájkok, tömegmozgalmak, tüntetések gyakoribbá válása jelentette. A fentebbi folyamat egyértelműen megmutatkozott az RKP legális tömegszervezetének, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának választási eredményeiben is. A Blokk az 1926-os parlamenti választáson 28.161, 1927-ben 31.930, az 1928-as elsőpró nemzeti parasztpárti sikert hozó választáson 38.351 szavazatot kapott a hivatalos végeredmény szerint. 125 Ez önmagában lassan emelkedő tendenciát jelentett a szavazatok abszolút

menyiségét tekintve. Ugyanakkor ezekkel az eredményekkel a Blokk a szavazatok 1,2 - 1,4 %-át érte el mindössze, tehát alatta maradt az előírt 2 %-nak, amely fölött be lehetett kerülni a parlamentbe. Ez teljes mértékben megfelelt az uralmon lévő polgári erőknek. A törvényhozásba nem jutottak be kommunista képviselők, sőt indulásuk a választásokon objektíve két szempontból is elfogadható, közvetlen politikai haszonnal járt a román uralkodóosztályok számára. Egyrészt a Blokk nyilvánvalóan jelentős munkásszavazatokat vont el a szociáldemokratáktól, akik 1926-ban 35.570, 1927-ben 49.430 szavazatot kaptak, szintén alatta maradtak a 2 %-nak. Így 1929 januárjáig, amikor az 1928 decemberében megválasztott parlament összeült, soraiban a már többször említett választási szövetség révén bekerült szociáldemokratákkal, nem kellett bajlódniuk a román uralkodó köröknek munkásképviselekkel a törvényhozásban. Másrészt szavazatokat vont el a Blokk a nemzetiségi polgári pártoktól is, mivel voksainak jelentős többségét vegyes lakosságú, illetve döntően nemzetiségi területeken kapta. Például az 1928-as választáson a ráeső szavazatok 67 %-át az erdélyi, bánáti és az egykori partiumi, azaz a Magyarországtól Romániához került országrészekben érte el. Emellett önmagához képest szép számmal kapott szavazatokat Besszarábiában és Észak-Bukovinában is. Bihar megyében kilencszer, Arad megyében négyszer, az Észak-bukovinai Cernauți megyében (a mai Szovjetunió-beli Csernovti város és környéke) három és félszer annyian voksoltak a Blokkra, mint Bukarestben és a környékét magában foglaló Ilfov megyében összesen.

A magyarlakta területekre érthetően jobban odafigyelő magyar külképviselet határozott rosszallással vette tudomásul ezt a tényt. Magyary nagykövet 1928. december 18-án keltezett jelentésében megnyugvással nyugtázta, hogy kimaradtak a parlamentből a Blokk képviselői, ám ugyanakkor kénytelen volt leszögezni, hogy "... sajnálatos tünet, hogy a kommunista szavazatok legnagyobb részét a magyar városok szolgáltatták, amely körülményt ezen vidékek magasabb ipari fejlettsége részben megmagyaráz".¹²⁷ Még egyértelműbben fejezte ki nem tetszését Vést magyar királyi ügyvivő 1929. január 4-i jelentésében, amelyben a Magyar Párt választási harcát értékelte. E szerint "... a magyarok, különösen a határszéli ipari városokban aggasztóan sok szavazattal támogatták a kommunista pártot, ami a magyar munkásság igen helytelen irányba való terelődésére enged következtetni".¹²⁸ Azaz: ezekkel a szavazatokkal nem számolhat a többek közt Báró Szentkereszthy Béla, Gróf Bethlen György, és Báró Jósika János, patinás történelmi nevével fémjelzett Magyar Párt.

Természetesen a fentebbiekből messze nem következik az, hogy a Blokknak távol kellett volna maradnia ezektől a választásoktól, és egyoldaluan támogatnia kellett volna valamelyik szalonképesebb politikai pártot. Az illegalitásba szorított Romániai Kommunista Pártnak minden lehetőséget meg kellett ragadnia a politikai életbe való bekapcsolódásra, az elszigeteltségből való kilépésre. Ráadásul a válság eredményeként a Blokk lehetőségei egyértelműen szélesedtek a tömegek balratolódásával párhuzamosan. Az 1930 február -

március folyamán megtartott helyhatósági választásokon ez világosan megmutatkozott. A Maniu-kormány nem vehette félvállról a kommunista veszélyt, különösen az után, hogy az elsők között megtartott Zsil-völgyi választásokon Vulcan városban a Blokk abszolút többségre tett szert a városi tanácsban. Bár nyilvánvaló, hogy országos viszonylatban ennek az eredménynek hatalmi, politikai szempontból nem volt döntő jelentősége, a román uralkodó osztályok számára azonban veszélyes tendenciát jelzett, különösen az erdélyi területeken. Nem véletlen, hogy Maniuiék erőteljes terrorintézkedéseket foganatosítottak a Blokk választási tevékenységével szemben, elsősorban Erdélyben. Így például 1930. február 17-én Marosvásárhelyen a Blokk választási nagygyűlésének kezdetére a "A főtér úgy festett, mintha ostromállapot lett volna. Rendőrijáratok cirkáltak a két oldalán, a kapualjakban civilbe öltöztetett csendőrök bujtak meg, a detektívek farkaskutyákkal sétáltak a korzóoldalon ... Amikor Jóska bácsi (Soós József építőmunkás, ismert marosvásárhelyi kommunista vezető) beszélni kezdett, kétfelé nyílt a rendőrség nagykapuja és - hármas csoportokban - gumibotos rendőrök és fegyveres csendőrök rohanták meg a tömeget ... Az egész főtér televolt szaladó emberekkel és ordító, verekedő rendőrökkel. A rendőrök nem kimélték senkit ... A vásárhelyi hatósági terror nem volt egyedülálló jelenség. Nagyváradon és sok más helyen ugyanígy verték szét a rendőrök a Dolgozók Blokkja által összehívott gyűlések résztvevőit." 129

A terror ellenére Erdély és a Bánát területén a március elején lezajlott választások során a Blokk 58 képviselője került be a helyi önkormányzati testületekbe, míg a szociáldemokraták 41, a Magyar Párt 93 helyet tudott megszerezni. Egyes erdélyi nagyvárosokban a Romániai KP fedőszervezete meglepően magas szavazatarányt ért el. Temesvárott a választók 24,9 %-a, Marosvásárhelyen 28,7 %-a, Nagyváradon 32,1 %-a, a Városi és Faludi Dolgozók Blokkjára adta voksát.¹³⁰ Marosvásárhelyen ráadásul az SZDP is 20,8 %-ot ért el, vagyis a szavazóknak majdnem fele, 49,6 %-a munkáspártra szavazott, a Nemzeti Parasztpártnak, a Magyar Pártnak és a Zsidó Pártnak választási szövetségben, közös listán indulva éppenhogy sikerült biztosítania a minimális többséget a városi tanácsban. A vásárhelyi tanácsba bekerült 9 Blokk-képviselő közül 4 magyar munkás, 1 magyar vasutas, 1 magyar kiskereskedő, 2 román földműves és 1 zsidó pékmester volt, nemzetiségére és foglalkozására nézve és a helyi kommunista mozgalom olyan elismert vezetői találhatók köztük, mint Simon Géza, Soós József, Veres Károly, Ioan Moldovan. Nagyváradon szintén 9 képviselői helyet jelentett a szavazatok közel 1/3-a, a megválasztottak többsége szintén ismert kommunista volt, mint például Szenkovics Sándor és Gyarmati Miklós. Kétségtelen, hogy aléggé jellemző kelet-európai jelenségről van szó. Ahol egyáltalán kommunista, vagy más baloldali internacionalista platformon álló munkáspártok választáson indulhattak századunk első felében, a nemzetiségi területeken általában jelentős szavazatokra számíthattak, a kettős - társadalmi és nem-

zeti - elnyomás alól szabadulni kívánó kisebbségi dolgozók között. (Csehszlovákiai KP szereplése Kárpát-Ukrajában a két világháború közötti választásokon, az MKP 1945 novemberi eredményei a szlováklakta Békés és Csanád megyei területeken.) Ám ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy az elsődleges mindenkor az osztályelnyomás, a gazdasági, társadalmi alávetettség megléte elleni küzdelem volt. Ez kiváltképpen így volt a gazdasági válság időszakában. Lényegében ezt érzékelte a Magyar Nagykövetség is. Magyary 1931. januárjában keltezett kissé fontoskodó jelentésében így írt: "... hetek óta kapok értesüléseket, főleg Kolozsvárról és a Székelyföldről, hogy a már legmagasabb fokot elérő gazdasági krízis és az ennek kapcsán járó általános nyomor egy komoly aggodalomra okot adó közhangulatban kezdi reakcióját kimutatni. Kimondottan kommunista jellegű hangulatról szólnak, komoly forrásból eredő hírei ... a mozgalomnak nincs nemzeti jellege, hanem az elkeseredett és reményvesztett városi és falusi nyomorgó tömegek ingerültsége általában a vagyonosok, a tisztviselők, a pap[ság] ellen irányul." ¹³¹ Ebben a légkörben a Blokk erősödő aktivitását már kifejezetten ellenségesen nézte a bukaresti politikai vezetés. Láttuk, hogy a hatalomra került I orga-Argetoianu kormánynak ki kellett tűznie a parlamenti választásokat, hiszen 1928-31 között a belpolitikai erőviszonyok lényegesen átrendeződtek. Az 1931. június 1-i választásokon azonban már fennállott a veszély, hogy a Blokk jelentős sikereket elérve a korábbi perifériáról kikerülve politikaformáló erővé válhat. Többek között ezért kísérté

fokozott nemzetközi figyelem a választási küzdelmeket. Így pl. a Magyarország 1931. május 31-i száma részletes tudósítást közölt a választási harcokról, amelyben többek között leszögezte, hogy: "A kommunisták erősen tért hódítanak ... különösen Szatmár, Bihar, Maros, Torda megyében, s a Regat egyes pontjain, főleg Besszarábiában." 132

Nem érdektelen röviden megnéznünk, visszatérve az elméleti vonatkozásokra, hogy a Blokk aktivistái milyen programmal vettek részt a választási küzdelmekben. Az Erdélyben terjesztett - természetesen román, magyar és német nyelvű - felhívást az alábbi társadalmi rétegeknek címezte a Blokk: "Munkások, Parasztok, Iparosok, Kiskereskedők, Alkalmazásban lévő entellektüelek és Nemzeti kisebbségek!". Azaz a leginkább válságsújtotta dolgozó rétegek mellett külön hangsúlyt fektetett a nemzetiségekre a Blokk. A választási felhívás 8 pontban összegezte a szervezet legfőbb célkitűzéseit: 1. A liberális kormány által hozott alkotmánynak és összes törvénynek, hasonlóképpen az összes munkás-, paraszt és nemzeti kisebbségellenes törvényeknek és rendeleteknek megsemmisítése. 2. A munkásság, parasztság és nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságának helyreállítása, biztosítása és kiterjesztése, és az ostromállapotnak és cenzurának az egész ország területén való azonnali megszüntetése. 3. Általános politikai és katonai amnesztia. 4. Az összes földbirtokoknak minden kártérítés nélküli kisajátítása 50 hektárig. A kisajátított

földeknek a parasztság és munkásság részére és ellenőrzése mellett történő ingyenes szétosztása. 5. A nemzeti kisebbségek szabad fejlődésének biztosítása. 6. Az összes háborús adósságok eltörlése. 7. Béke az összes szomszédos államokkal. Minden fegyverkezési államköltség beszüntetése, fegyver- és municiógyárak bezárása. Szovjet-Oroszország elismerése és vele a gazdasági kapcsolatok felvétele. 8. Munkás és parasztkormány ... egyedül ennek a programnak a megvalósítása vezethet az oligarchiának egyszer s mindenkorra megdöntéséhez ...” A választási program első 3 pontja lényegében a legalapvetőbb polgári demokratikus szabadságjog általánossá tételét követelte a magát liberális demokráciának nevező rendszer megváltoztatásával. A 4. pont változatlan átvétele a Blokk 1926 áprilisi, már tárgyalta programjában szereplő, az agrárkérdés megoldását célzó követelésnek. A Blokk szervezeti kiépülésének és korábbi választási eredményeinek ismeretében nem véletlen a nemzetiségi kérdésre utaló külön programpont. A 7. pont háboruellenes - a fegyverkezési államköltség beszüntetésére és a fegyvergyárak bezárására vonatkozóan naivan pacifista - követelése az első megvalósult munkáshatalom, a Szovjetunió védelmét is célozták, ez a korabeli nemzetközi kommunista mozgalomban teljesen magától értetődő volt. Elméleti - és közvetlen gyakorlati - szempontból a legproblemátikusabbnak az utolsó programpontot tekinthetjük. A munkás - paraszt kormány kétféle tartalmi értelmezéséről, annak forradalomelméleti tisztázatlanságairól a IV. kongresszus dokumentumai kapcsán már volt szó. Az "oligarchia egy-

szer s mindenkori megdöntése" minden esetre elég egyértelmű megfogalmazás, még akkor is, ha ezen túlmutatóan a dokumentum nem tartalmazott semmilyen konkrét elképzelést a finánc-oligarchia hatalmának megdöntése utáni társadalmi kibontakozásról. Ezzel együtt a választási felhívást összességében pozitívan értékelhetjük, hiszen elsősorban az egyre nehezebb szociális és politikai helyzetbe kerülő dolgozó tömegek védelméért emelte fel a szavát, a demokratikus szabadságjogok megvalósulását követelve.

A Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának választási propaganda tevékenységét természetesen a kormány maximálisan igyekezett korlátozni. Egyes helyeken a Blokk szervezeteit teljesen megbénították, a legismertebb vezetők letartóztatásával. A legmesszebb ebben a tekintetben a Torda és a Hunyad megyei hatóságok mentek el, a Blokk választási listájára felvett jelölteket egyszerűen börtönbe zárták.¹³³ Hasonló lépésre készültek Marosvásárhelyen is a választási lista érvényesítésekor, ám ezt a Blokknak sikerült elkerülnie, mert "... egy "áldozati csoport" a lista letételéhez szükséges összes aktákkal felszerelve ... bevonult a törvényszékre. Néhány perc múlva a törvényszéket megszállva tartó rendőrök a listaajánlókat letartóztatták és a náluk talált aktákat a legpimaszabbul elkobozták. Még jóformán ki sem fordultak a törvényszék utcájából, a beállott szélcsendben megjelentünk mi, az igazi listaletévők ... A bíró megadta magát és kiadta az igazoló írást a lista elfogadásáról. Mi pedig a

törvényszékről kijövet szétszóródtunk, nehogy a visszatérő rendőrök letartóztathassanak.”¹³⁴ Nemcsak a politikai terror nehezítette a Blokk választási tevékenységét, hanem a rendelkezésre álló anyagi források szűkössége. A választási lista letételéhez szükséges 40 ezer lei előteremtése 1931 májusában még a legerősebb erdélyi szervezeteknek is meglehetősen nehézséget okozott, nem beszélve az egyéb költségekről. Végül is a Blokk július 1-ére az ország 71 megyéje közül 30-ban tudott érvényes választási listát letenni, 6-tal kevesebb megyében, mint az azt megelőző 1928-as parlamenti választásokon. Ennek ellenére a hivatalos végeredmény szerint a Blokkra leadott szavazatok száma 73.711 volt, azaz közel kétszer annyi, mint 1928-ban.¹³⁵ A két világháború közötti romániai választások jól bevett gyakorlatának megfelelően jött ki végül ez az eredmény, a választási hatóságok utólag 83.000 szavazatot semmisítettek meg, köztük nyilvánvalóan szép számmal a Blokkra adottakat is. Csik megyében a helyi főispán június 18-i titkos jelentése szerint a megyében a Blokk ténylegesen 6.500 voksot kapott, nemcsak a végül nyilvánosságra hozott 1.232-öt.¹³⁶ Az Argetoianu által irányított választási gépezet azonban ezuttal nem tudott 100 %-os munkát végezni: a Blokk a hivatalos végeredmény alapján is fölé került a bűvös 2 %-nak, tehát megfelelő helyi szavazatarány esetén a választási törvény alapján bekerülhetett a parlamentbe. Ilyen eredményt 5 megyében ért el a Blokk, a Magyarság már említett május 31-i cikkében név szerint is

megemlített 4 megye közül 3-ban: Szatmár, Bihar és Maros megyében. Nem követünk el tulzottan történelmietlen találgatást, ha azt állítjuk, hogy a Torda megyei jelölteknek a választást megelőző letartóztatása akadályozta meg, hogy itt is képviselőhez jusson a Blokk. A fentebbi 3 megyén kívül még Temes, valamint az észak-bukovinai Cernauti megyében jutott mandátumhoz a Romániai KP tömegszervezete. Ebben az 5 megyében a Blokk 10-12 % közötti eredménye, amelyet főleg a megyeszékhelyeken - Szatmárnémeti, Nagyvárad, Marosvásárhely, Temesvár, Cernauti (Csernovci) - kapott szavazatok biztosítottak, egy-egy országgyűlési képviselői helyet jelentett. Így tehát az új parlament alakuló ülésére a két világháború közötti romániai kommunista mozgalom 5 kiemelkedő, sok megpróbáltatást átélt harcosa is elutazhatott: Imre Aladár, Szatmár, Lucrețiu Pătrășcanu Temes, Dán István Maros, Rozvány Jenő Bihar és Vasel Casu Cernauti megyei képviselők. Ezt a tényt - az adott körülményekhez képest - a Blokk központi sajtóorgánuma, a Dolgozók Lapja jelentős sikernek értékelhette 1931. június 7-i számában: "A választásoknak kimagaslóbb eseménye a romániai dolgozók forradalmi egységfront alakulatának ... előretörése. Az államhatalom minden erőszakos eszközét az ideológiai befolyásolás és megtévesztés minden módját előszedték, hogy megakadályozzák a Blokk propagandáját és választási sikerét. Minden erőfeszítés hiábavaló volt. Nem bírtak annyi dolgozót letartóztatni, annyi velünk együtt a szavazástól visszatartani és annyi leadott

szavazatot ellopni, hogy ne lett volna maradvány elegendő képviselőinknek a parlamentbe való bejutáshoz ...¹³⁷

Természetesen a 375 képviselői helyet magában foglaló parlamentben ez az 5 mandátum nem lett volna perdöntő a fennálló politikai rendszer szempontjából. Ugyanakkor a parlamenti nyilvánosság jelentősen bővithette az illegalitásba szorított kommunista mozgalom lehetőségeit, különös tekintettel az egyre mélyülő válság okozta radikalizálódásra. Ebből adódóan viszont magától értetődő, hogy az Iorga-Argetoianu kormány nem tűrhette el az 5 kommunista képviselő parlamenti tevékenységét. Pătrășcanu összesen 1 beszédet mondhatott el, melyben lényegében a Blokk programját és taktikáját vázolta, támadva a fennálló rendszer politikai visszasságait. A korabeli román parlamentre jellemző, hogy beszéde alatt egy Rogu nevű, a szélső jobboldali Keresztyéni Fajvédő Ligához tartozó képviselő késsel rohant az előadói emelvény felé, hogy elhallgattassa Pătrășcanut. A Blokk többi 4 képviselője körbevette beszédét mondó társukat, védelmezve őt. A rend helyreállítása után a jól megtermett Dán István végig ott maradt az emelvényen, míg Pătrășcanu befejezte felszólalását.¹³⁸ Több lehetőségük a Blokk-képviselőknek nem volt ebben a parlamentben. A kormány mandátumaik igazolásakor Imre Aladár és Dán István ügyét külön bíróság elé utalta, amely egyikük képviselőségét sem hagyta jóvá, mondván, hogy Imre Aladár nem román állampolgár, Dán Istvánt

pedig az 1928-as kolozsvári kommunista perben 4 hónapi fogházra és politikai jogainak 10 évre való felfüggesztésére ítélték, tehát nincsen azok birtokában. Az más kérdés, hogy a kommunista szimpátiával távolról sem gyanúsítható bukaresti magyar külképviselet jelentése szerint Imre Aladár Bukarestben született, a román hadseregben szolgált, de az igazoló bizottság előtt nem tudta bizonyítani, mivel a sziguranca korábban elvette tőle a személyi dokumentumokat, ujakat pedig nem tudott beszerezni. Dán István a rá kirótt fogházbüntetést letöltötte, a jogvesztésről szóló ítélet 1929-ben amnesztia alá esett. Így mandátumaik megsemmisítése tulajdonképpen törvénytelen volt, miként az az eljárás is, hogy ezután nem a listán utánuk következő Blokk-képviselőket hívták be, hanem a Blokkra Maros és Szatmár megyében leadott szavazatokat semmisnek nyilvánították, levonták az össz-szavazatokból. Ez a végeredmény már alatta maradt a 2 %-nak, tehát a másik 3 képviselőnek is távoznia kellett a parlamentből. ¹³⁹ A fennmaradó 5 helyre 2 nemzeti demokratapárti, 1-1 nemzeti parasztpárti, szociáldemokrata és Averescu-párti képviselőt hívtak be. ¹⁴⁰

A fentebbiek jól példázzák, hogy a politikai küzdelmekben, főleg ha antagonisztikus ellentétben lévő szembenálló felekről van szó, a törvényesség, a jogi megfontolások a legkevésbé sem mérvadóak. A romániai politikai vezetés számára elfogadhatatlan volt a kommunista képviselők jelen-

léte a parlamentben, tehát gond nélkül rugta fel a korábban megállapított - liberálisnak vallott - játékszabályokat és távolította el a Blokk delegátjait az országgyűlésből. Ráadásul ebből az esetből a Iorgát 1932-ben felváltó Vaida-Voievod levonta a szükséges tanulságokat. Az 1932 júniusi parlamenti választásokon már nem adott semmi esélyt a Blokknak. Dávid Mihálynak, a Magyar Nagykövetség Kolozsvári Ki- rendeltsége vezetőjének a jelentése szerint: "A kommunisták, akik a fizetést és nyugdíjt nem élvezők intellectuelek csatlakozására számítottak anélkül, hogy leleplezések és tömeges le- tartóztatások miatt egyelőre megtorpannak ... Beavatottak tudni vélik, hogy az uralkodó ... Bianu Sziguranca vezér- inspektort szigorú utasításokkal látta el, és ilyen körülmények között már most meg lehet jövedölni, hogy a választási előkészületek tartama alatt a munkásvezérek nagyrésze börtönbe kerül." 141 Ez így is történt: A Blokk erdélyi fellegváraiban sorban tartóztatták le a szervezet vezetőit, kobozták el választási listáit. 142 Ennek eredményeként az egy évvel korábbi választásokon a legtöbb szavazatot adó Temes, Bihar, Maros, Szilágy, Csik, Arad, Szatmár megyékben már nem indulhatott a Blokk. Végül is az országban csak 14 megyében vehetett részt a választáson, amely során összesen kevesebb szavazatot kapott (9.400), mint 1931-ben egyedül Temes megyében (10.483). 1933 februárjában a híres grivițai eseményeket követően bevezetett ostromállapot során a Vaida-kormány pedig feloszlatta és betiltotta a Romániai KP tömeg- szervezetét.

Az erősödő tömegmozgalmak, sztrájkok, utcai tüntetések, parasztmegmozdulások, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjára leadott szavazatok növekedése az egyik oldalon, sűrűn ismétlődő kormánycserek, kormányzati válság, a másik oldalon mutatták a politikai válság kialakulását Romániában 1929-31 között. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy a tárgyalt időszakban nem volt forradalmi helyzet az országban, annak objektív és szubjektív feltételei egyaránt hiányoztak. Az objektív feltételek kapcsán ki kell emelnünk, hogy bármennyire is megrendült a 20-as évek jól bevált politikai struktúrája, a romániai uralkodó osztályok hatalmát erős erőszak-szervezet, a terror-intézkedések, illetve különféle politikai eszközök alkalmazása megfelelően garantálni tudta. A szubjektív oldalt tekintve pedig többek között a Romániai Kommunista Párton belül meglévő problémákat kell megemlíteni. Az elméleti kérdések bizonyos tisztázatlanságairól, mind a stratégia, mind a taktika vonatkozásában, szoros összefüggésben a kidolgozott forradalomelmélet hiányával, már esett szó a IV. kongresszus tárgyalásakor. A kongresszusnak emellett közvetlenebb gyakorlati kihatása is volt a romániai kommunista mozgalomra. A párt főtitkárát, Köblös Eleket - miután beszámolóját számos ponton bírálták, s nyilvános önkritikát kellett gyakorolnia, mert a Városi és Falusi Dolgozók Blokkja az 1926-os helyhatósági választásokon több helyen választási szövetségre lépett más munkásszervezetekkel és ellenzéki polgári pártokkal - felmentették tisztségéből, sőt az új Központi Bizottságból is kihagyták. A párt főtitkára Vitalij

Holostenco lett, aki a romániai munkásmozgalomban mindössze 1920-21 folyamán vett részt, és 1921-től Ukrajnában dolgozott.¹⁴³ Az 6 személye nem jelentett garanciát a Romániai Kommunista Párton belül a 20-as évek végére kiéleződő ellentétek megoldására. A IV. kongresszus után a párton belül megkezdődtek, s rövid idő alatt elmélyültek és súlyossá váltak az elvtelen frakció-harcok. Ezek árnyalt elemzését a meglévő szakirodalom szűkszavúsága és a források magától értetődő hozzá nem férhetősége egyelőre nem teszi lehetővé. A fő jellemzők rövid összegzésére tehetünk csak kísérletet. Köblös Elek eltávolítása a párt éléről elsősorban az M. Pauker vezette csoport, a luxiministák elképzeléseinek kedveztek. Az általuk megfogalmazott "linia justa" direkt akciókat sürgető, a reális helyzetet és lehetőségeket negligáló, kompromisszumot nem ismerő forradalmi frazeológiája főleg az ifjumunkás-mozgalomban hatottak. Veress Pál szerint "Ezt a helyes vonalat különösen mi fiatalok nagy lelkesedéssel üdvözlöttük ... hajlamosak voltunk leopporunistázní a legtiszteletre méltóbb elvtársakat is, akik kétségüket fejezték ki afelett, hogy 40-50 bátor elvtárs utcai tüntetése példamutató lesz a tömegeknek és százak fognak csatlakozni hozzájuk. Később, a záporozó gumibotütések tanítottak meg arra, hogy csak a nagy körültekintéssel és hozzáértéssel szervezett utcai tüntetések sikerülhetnek, az olyanok, amelyek az érdekelt tömegek valamely égető gazdasági és politikai követelését állították a tüntetők elé ... De nem egyszer

egy kis lelkes csoport hősi kiállása visszhang nélkül maradt ... Azonban azok ... akik ... az elv nélküli frakcióharcot kirobbantották, még évek múlva sem értettek meg semmit mindebből, mert felfogásuk a politikai és társadalmi harcok fejlődését illetően helytelen volt." ¹⁴⁴ M. Pauker köré szerveződött csoportnak a IV. kongresszust követően sikerült teret nyernie a romániai kommunista mozgalomban, elsősorban olyan régi kommunista vezetők, mint a marosvásárhelyi Soós József, Dán István, a nagyváradi Rozvány Jenő átmeneti félreállításával. Ezzel együtt a luxiministák nem voltak képesek átvenni a párt irányítását, ehhez nem rendelkeztek megfelelő tömegbázissal a helyi szervezetekben, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának tömegszervezeteiben még kevésbé. Ehhez jó adalék a Luka László szülőfalujába, Lemhénybe 1930 májusában összehívott "puccs-konferenciakísérlet" sikertelensége. ¹⁴⁵ Ráadásul a "linia justa"-nak sem ők maradtak a kizárólagos képviselői. Paukerrel szembe fordultak a - különben taktikai kérdésekben lényegében hasonló nézeteket valló - Barbu köré tömörült csoport tagjai, a "barbuisták". A két frakció elvtelen, személyeskedő, eszközökben nem válogató küzdelme nyomta rá a bélyegét az RKP 1928-30 közötti időszakára. A párton belül számos helyi vezető azonban egyik csoportot sem volt hajlandó elismerni. Az illegális találkozójukat a Bukarest melletti Otopeni erdőben tartó fővárosiak - innen a nevük otopenisták - Margulius mozgalmi nevű vezetőjükkel szembefordultak, mind Pa-

ukerrel, mind Barbuval, s a frakcióharcot elítélve lényegében maguk is egy harmadik frakciót hoztak létre. Temesvárott a Müller Kálmán - Baga János vezette csoport, akiknek elévülhetetlen érdemeik voltak a Dolgozók Lapjának szerkesztésében és kiadásában, lényegében függetlenítették magukat a pártvezetéstől. Tulajdonképpen ugyanezt tették a Nagy Géza vezette Kolozsváron és környékén tevékenykedő kommunisták is. Marosvásárhelyen a luxiministák a helyi ifjúság munkások körében bizonyos népszerűsége tettek szert, s történtek próbálkozások a helyi kommunista mozgalom régi, kipróbált irányítóinak félreállítására, ám "az öregek leváltásához megfelelő, tapasztalt káderek kellettek volna, de nem voltak..." Ráadásul "az évtizedek alatt harcban szerzett tekintély lehetetlen egy röpirattal szétzuzni a tömegek előtt ... Mai szemmel nézve elképesztő és tragikus, hogy azt a Soós Jóska bácsi, aki 1929 novemberében szervezi a törvényszék előtti tiltakozó gyűlést, ... élére áll a tüntetésnek, tulakodik a rendőrökkel, aki 1930 februárjában a rendőrség előtti tüntetésen beszédet tart és verekedik a rájuk törő rendőrökkel - csendőrökkel, aki mint a Dolgozók Blokkjának képviselője a városi tanácsban a legélesebb szavakkal leplezi le a sziguranca gáztetteit, és bejelenti, hogy a Blokk képviselői nem szavazták meg a költségvetést, ... nos, ezt a Soós Józsefet "leplezi le" és akarja eltávolítani - felsőbb utasításra - néhány olyan ifju, aki az egész frakcióharc alatt egyetlen gyűlést sem szervezett, egyetlen tüntetésen részt nem vett." 145

A frakcióharcok természetesen nagymértékben csökkenték a legális és illegális mozgalmi tevékenység eredményességét, s veszélyes tendencia bontakozott ki 1930 nyarára a romániai kommunista mozgalomban: a párt felőrlődik és csoportjaira bomlik pont akkor, amikor a gazdasági és politikai válság teremtette új helyzet növeli a párt lehetőségeit és feladatait, a dolgozó tömegek harcának vezetésében. Ezért a **Komintern Végrehajtó Bizottsága** 1930. augusztusi határozatában felhívást intézett a **Romániai KP**-hoz, amelyben felszólítja a frakcióharcok felszámolására, a párt-egység helyreállítására. Ez esetben a Komintern nem kizárólag utasított, hanem közvetlen segítséget adott a romániai mozgalomnak mind szervezeti, mind elméleti vonatkozásban. Kezdeményezésére sor került egy, a frakciózás felszámolását célzó bizottság felállítására, soraikban olyan, a pártbontó tevékenységgel nem kompromittált kommunistákkal, mint Gheorghe Stoica és Jakabovits Jenő.¹⁴⁶ A bizottság kezdeményezte a párt területi és helyi vezetőtestületeinek újalakítását egyrészt, másrészt a párton belül országszerte vitafórumokat szervezett ideológiai, szervezeti, stratégiai, és taktikai kérdésekről. Ehhez a Kominterntől kapott anyagok jelentős segítséget nyújtottak, különösen Lenin számos munkájának ekkor elkészült románnyelvű fordításai.¹⁴⁷ Mindezek végül is megteremtették annak a lehetőségét, hogy a párt 1931 végére - amint láttuk egyre szélesedő, a tömegek körében végzett gyakorlati mozgalmi munka mellett - megfo-

fogalmazni, egy a kor színvonalán álló kommunista pártprogramot. Ebből a szempontból mérföldkővet jelentett az 1931. decemberében Moszkvában megtartott V. kongresszus, az itt elfogadott határozatok hosszabb távon kijelölték a párt stratégiáját és taktikáját.

A Romániai KP V. kongresszusának határozatai

A Romániai KP V. kongresszusán megfogalmazott dokumentum elsőként a korabeli nemzetközi helyzetet, valamint Románia belső gazdasági és politikai problémáit elemezte, különös tekintettel a mélyülő világgazdasági válság következményeire. Eszerint: "A válság súlyosbitja a tőkés társadalmak alapvető ellentmondásait, súlyosbitja a burzsoázia és a proletariátus közötti ellentmondásokat, szélesíti és elmélyíti az imperialista világon belüli ellentmondásokat, súlyosbitja a győztes és a legyőzött országok, az imperialista világ, valamint a gyarmati országok közötti kapcsolatokat. A válság az imperialista táborban az erők új átcsoportosulását idézi elő, aláássa a versailles-i békeszerződések rendszerét és siettetti a Szovjetunió elleni katonai intervenció céljából létrejövő egységfront előkészítését" ¹⁴⁸ Feltűnő, hogy ez utóbbi veszély igen nagy teret kapott a határozat első részében, annak a ténynek a hangsúlyozásával, hogy a Szovjetunióval szomszédos Románia, amely "gazdaságilag és politikailag függő országként ... egyidejűleg egy imperialista ország, mind más népek elnyomása és idegen területek leigázása, mind az imperialista világban elfoglalt helye és uralkodó osztályainak új hódításokra való törekvése tekintetében", adott esetben minden nehézség nélkül felhasználható a világ első proletár állama elleni támadásra. Ebből az alapgondolatból

logikusan következett az antimilitarista propaganda fokozása az országban, főleg a román hadseregen belül. 149

A határozatok - alapvetően jó megközelítéssel - elemezték a romániai gazdasági válságot. Jól kiragadva a lényegét, rámutattak, hogy a romániai gazdasági válság része a világban lezajló folyamatoknak, ám az ország fejletlenségéből adódóan számos ponton még súlyosabb következményekkel jár, mint a fejlettebb nyugat- és kelet-európai országokban. A dokumentum szerint "A romániai válság érinti a kitermelő és feldolgozóipart, valamennyi mezőgazdasági ágazatot, a szállítást, az állami költségvetést és különösképpen a kereskedelmet. A legnagyobb erdélyi bányaiipari vállalatoknál lassult a termelés, a legjelentősebb fémkohászati üzemek is eloltották nagyolvasztóikat, a fűrészüzemek legnagyobb-részt nem dolgoznak ... A szállító vállalatok is visszafogták aktivitásukat, csökkentve kohászati megrendeléseiket. A legnagyobb bankok közül egyesek csődbe mentek és az állami költségvetés óriási deficittel zárul ... Eddigi elmélyülésében a válság nem érte el a mélypontját, s mindegyik gazdasági mutató a válság további súlyosbodására és mélyülésére utal ..." 150 Az utólagos történeti értékelés persze számos ponton árnyalhatja az összképet, ám 1931 decemberében az RKP fővonalalaiban képes volt megfelelő elemzést adni az ország ipari és pénzügyi kríziséről. Egy ponton lehet hiányérzetünk, a mezőgazdaságot tulságosan röviden tár-

gyalta a dokumentum, a vetésterület és termésmennyiség csökkenését aláhuzva, amely pedig így nem volt igaz.

A fentebbi hiányosságot enyhítette az Osztályerők helyzete és a forradalmi hullám erősödése c. fejezete a határozatoknak. Ebben a részben a dokumentum, miután sorra vette a leglátványosabb munkásmegmozdulásokat, a lupeini-i eseményektől kezdve 1931 végéig, nagy teret szentelt a parasztság helyzetének, spontán mozgalmainak, aláhuzva, hogy "gyakoribbá válnak paraszti akciók az adó ellen, a földért, az erdőért, a legelőért való tartozás ellen ... Számos helyen a parasztok elkergetik a végrehajtó zsandárokat. Gyakoribbá vált a bojár földek, az erdők elfoglalása, az erdők kivágása, és a földbirtok felgyújtása." A dokumentum hangsúlyozta, hogy bár "ez nemcsak az elfoglalt vidékeken van így, hanem a régi regat-ban is, az elfoglalt vidékeken pedig nemcsak az elnyomott nemzetiségi tömegeket, hanem a román parasztságot is ott találhatjuk ezekben a mozgalmakban", ugyanakkor "az elfoglalt területeken a parasztság agrárküzdelmének összefonódása a nemzeti harccal, a parasztmozgalmaknak kiélezett jelleget ad".¹⁵¹ A munkásosztály és a parasztság helyzetének összegzése mellett a fejezet 3. része a különféle kispolgári rétegekkel foglalkozott, megállapítva ezen társadalmi csoportok létfeltételeinek a rosszabbodását, utalva a kereskedelmi alkalmazottak, kisiparosok, kiskereskedők, hadi-rokkantak utcai akcióira, az állami hivatalnokok és alkalma-

zottak "éhségmeneteire".

A különböző osztályok objektív helyzetéből levezetve a határozatok elméleti szinten összegezték az alapvető belső társadalmi ellentmondásokat. Az első helyre a proletariátus és a burzsoázia közötti ellentmondások kerültek, amelyeket "a fináncstőke vezető szerepe az ország gazdasági elmaradottságának körülményei között a prekapitalista magántulajdon formák összefonódása a tőkés formákkal, a végsőkéig mélyítenek ...". A dokumentum nem hagyhatta figyelmen kívül a romániai proletariátus viszonylag kis létszámát, ám ezt "... ellensúlyozza relatív koncentrációja egyes centrumokban, amelyeknek határozott jelentőségük van a forradalmi harc szempontjából." Emellett a dokumentum aláhúzta, hogy "A proletariátus lévén az egyetlen a végsőkéig konzekvensen forradalmi osztály, hivatott mindenféle elnyomás és kizsákmányolás ezeknek minden formája elleni harc vezetésére ...". Az ipari proletariátus, amelynek a Romániai KP révén megvan a saját forradalmi élcsapata, rendelkezik a legnagyobb szervezőképességgel valamennyi forradalmi réteg közül és ... képes arra, hogy biztosítsa hegemoniáját általános harcában." Mindez indokoltá teszi, hogy a tőkés társadalom alapvető osztályellentétét emeljék ki elsőként a határozatok. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az agrárkérdés rendkívüli fontosságát nem érzékelték volna ekkor az RKP. A dokumentum hangsúlyozta, hogy "A parasztság és a földesurak közötti

ellentétet, amelynek az ország agrárjellegéből és a paraszti népesség rendkívüli túlsúlyából adódóan különös jelentősége van, a mezőgazdaságban meglévő félf feudális maradványok idézik fel. (A föld antidemokratikus újrafelosztása az agrár-reform ellenére, feudális maradványok a mezőgazdasági munka szervezetében, dézsma stb.)" Ugyanakkor ez a parasztság "nemcsak a földesuri nagybirtok, a feudális maradványok ellen harcol, hanem a monopoltőke ..., kiváltképpen a banktőke ellen is, azaz nemcsak a feudalisztikus formák továbbéléséről van szó a romániai mezőgazdaságban, hanem az uzsoratókének a fejlődést nem túlságosan segítő behatolásáról, s annak primitív kizsákmányolási módszereiről is. Az agrártársadalom belső ellentmondásait bonyolítja, hogy a parasztság már nem tekinthető egységes osztálynak, erősen rétegződött, ezért "fontos ellentét a falusi burzsoázia és a vidéki szegény félproletár- és proletár rétegek közötti ellentét." 152 Ám ez utóbbi szembenállás kisebb jelentőségű, mint az előbbie-
ek. Hasonlóképpen másodlagosak, persze a kommunista mozgalom szempontjából nem elhanyagolhatóak az egyéb ellentétek, például a városi kispolgárság és a monopoltőke, illetve az egyes tőkés csoportok közötti szembenállás.

A Romániai KP eddigi irányvonalából és gyakorlati tevékenységéből logikusan következett, hogy az V. kongresszuson megfogalmazott határozatok az osztályellentmondásokkal majdnem egy sorba állították a nemzetiségi kérdést: "Az alapvető társadalmi ellentétekkel együtt óriási jelen-

tősége van ... a román nemzetiségi uralkodó osztályok és az elnyomott néptömegek közötti nemzetiségi ellentéteknek. Ezek az ellentmondások idegen területek elfoglalásának az elnyomott népekkel (moldvaiak, ukránok, oroszok, bulgárok, magyarok, németek, szerbek, törökök, zsidók) szembeni kolonizációs politikának, a romániai uralkodó osztályoknak az elnyomott nemzetiségek dolgozó tömegeivel szemben folytatott szélsőségesen durva kizsákmányolási formáinak, valamint a nemzeti kultúra kiméretlen elfojtásának eredményei".¹⁵³

Összességében elmondhatjuk, hogy a kongresszusi dokumentumban a román társadalom belső ellentmondásainak elméleti összegzése fő vonalaiban helytálló. Több ponton a romániai KP eddigi történetét tekintve uttörő jelentőségű, kiváltképpen az agrártársadalom bonyolult belső ellentéteinek a feltárása szempontjából. Az egyes osztályok helyzetének, a köztük feszülő ellentéteknek a kor színvonalán történő kommunista elemzéséből logikusan következtek a határozatok forradalom elméleti megállapításai: "Eszerint Románia a polgári demokratikus forradalom kibontakozása előtt áll ... A polgári demokratikus forradalom a burzsoázia nélkül és ellenére fog lezajlani, a proletariátus hegemóniája és a kommunista párt vezetése jegyében. A polgári demokratikus forradalom olyan mértékben teljesíti ki a polgári demokratikus átalakulást, amilyen mértékben magában foglalja az elnyomott nemzetiségek felszabadulásáért foly-

tatott harccal összefonódó paraszti agrárforradalmat. A határozatok szerint a polgári demokratikus forradalomban a proletariátus a szövetségeseknek viszonylag széles körére támaszkodhat, a "párt jó politikáját feltételezve". A legfontosabb szövetséges értelemszerűen a több milliós szegény-paraszság, de azzá tehető a parasztságnak szinte valamennyi rétege, a nemzetiségi területeken a "román imperializmus" ellen gazdagparaszság is. Ugyiszintén "a proletariátus ... harcában maga mögé állithatja a városi kispolgárság jelentős tömegeit is". A polgári demokratikus forradalom feladata a "félféudális monarchia és a burzsoá-földesuri államhatalom erőszakos megdöntése", amelyet a "proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának" kell felváltania, a hatalom csucsán a "városi és falusi dolgozó tömegek szervezeteire" támaszkodó munkás-paraszt kormányral. "Ennek a forradalmi államhatalomnak a feladata az agrárforradalom kibontakoztatása és szervezése, a proletariátus vezetése alatt az ország politikai és gazdasági rendje összes feudális maradványának eltörléséért folytatott harc." ¹⁵⁴ Ezen harc során azonban a kommunista mozgalom nem téveszti szem előtt végcélját: "Mindez nem a kapitalizmus fejlődésének készíti elő a terepet, hanem a forradalmi erők megerősödését biztosítja, a forradalmi erők korlátlan szabadságát jelenti, azok fejlődésének utolsó szakaszát a szocialista proletárforradalomhoz vezető uton ..." A polgári demokratikus forradalomból kibontakozhat a

szocialista forradalom, "az egyikből a másikba való átmenet elsősorban a proletariátus felkészültségétől függ ... A legszélesebb román és elnyomott nemzetiségű dolgozó tömegeket vezetve az ország polgári demokratikus átalakulásáért folytatott harcban, a végsőkig folytatva ez a harcot, a munkáosztály a Romániai Kommunista Párt vezetése alatt ajtót nyit a szocialista forradalomra ..." 155

A fentebbiekből világosan kitűnik, hogy az V. kongresszus az RKP kongresszusai sorában először megáévvá tette a lenini permanens forradalom elméletét. Ennek megfelelően a stratégiai cél a polgári demokratikus forradalom lett, amelynek mindenképpen meg kell előznie a proletárforradalmat. Az azonnali, közvetlen szocialista forradalom célkitűzését, amelyet egyébként a IV. kongresszus határozatai is csak közvetve, nem egyértelműen fogalmaztak meg, tehát nem tekintette megalapozottnak az V. kongresszus. Az itt elfogadott dokumentum forradalomelméleti részeinek nagyon nagy jelentőségük volt a romániai KP-n belül számos alapvető elméleti kérdés tisztázódása szempontjából.

A stratégia meghatározása után a határozatok részletesen foglalkoztak a legfontosabb taktikai kérdésekkel. A Komintern VI. kongresszusán elfogadott programja szellemében a dokumentum szerint "A fő eszköz ... a proletár tömegek napi követelésein alapuló egységfront-taktika alólról, amely a

párt éles fegyvere a szociálfasizmus és méginkább a baloldali elhajlók, a forradalom fő ellenségei ellen a munkásmozgalomban..." 156 A szociáldemokrata mozgalom szociálfasisztának minősítése megfelelt a korabeli kommunista mozgalom terminológiájának. Ugyanakkor az elsődleges hangsúly - nyilvánvalóan a luximinista és a barbuista frakciók tevékenysége és a taktikai kérdésekben már említett felfogásuk miatt - a baloldali szektás veszélyre került. A dokumentumnak a párt taktikájáról szóló fejezete a szociáldemokráciáról, a jobboldali elhajlásról, a fentebbi félmondatnál többet nem is utalt. Annál részletesebb kifejtésre került viszont az illegalitásba szorított párt tömegkapcsolatainak létfontossága. Ebből a szempontból az elsődleges "... a széles tömegeket foglalkoztató sürgős követelések időben történő felvetésének a megértése (az elbocsátások, bércsökkentések, fizetéskéssleltetések, munkanap-hosszabbítások, fenyegetések, munkásverések ellen ... 6 órás munkanapért a 16 éves aluli fiatalok számára és az egészségre káros iparágakban az idősebb munkásoknak, a tőkés racionalizálás ellen, egyenlő munkáért egyenlő bért stb.)." A napi érdekek védelméért, a részkövetelésekért folytatott harcban azután sor kerülhet a politikai célok elfogadtatására, "a gazdasági harc folyamán ügyesen össze kell kötni a gazdasági követeléseket a politikaiakkal ..." Ezek az alapelvek nemcsak a munkásság többségének megnyerése szempontjából döntő fontosságúak, hanem érvényesek a szegényparasztság körében végzett agitációs

és szervező tevékenységre is. Az elszigetelődés veszélyének elkerülése érdekében "... A pártnak sürgősen törekednie kell új szervezetek létrehozására, valamint a létező tömegszervezetek és a tömegekre támaszkodó szervek (forradalmi, a tömegeknek nyitott szakszervezetek, kulturális és sportszervezetek, klubok, munkanélküli bizottságok, parasztbizottságok) szélesítésére és erősítésére, a nemzetközi forradalmi szervezetek erősítésére, átalakításukra valódi tömegszervezetekké és arra, hogy fentről lefelé létrehozzon ezekben a szervezetekben egy erős, egységes, munkaképes, a párt vezetését biztosítani tudó kommunista frakciót".

A határozatok a fentebbiek szellemében foglalkoztak a romániai szakszervezeti mozgalommal. A kommunista irányítás alatt álló, ám 1929 áprilisától csak féllegális keretek között működő egységes szakszervezetek legfőbb feladatává a munkásosztály legégetőbb követelése miatt folytatott tömegmozgalmak minél hatékonyabb előkészítését és szervezését tették. Ugyanakkor legalább ennyire fontos követelményként fogalmazták meg a teljes legalitást élvező reformista szakszervezetekbe történő beépülést, s ott minél szélesebb kommunista csoportok létrehozását.

Az V. kongresszuson elfogadott dokumentum külön fejezetet szentelt a romániai nemzetiségi problémának. Az el-

fogadott határozatok ebben a vonatkozásban is jelentős előrelépésről tanuskodtak a IV. kongresszushoz képest. Az alapelv "a nemzeti kérdésnek a teljes önrendelkezési jogalapján történő megoldása, beleértve az elnyomott nemzetiségnek a román államtól való elszakadását ...", mégpedig nem téve különbséget az egyes nemzetiségek között, miként a IV. kongresszus határozatai azt tették, a már korábban ismertetett módon. Az ismert lenini alapelv hangsúlyozása mellett a határozatok konkrét nemzetiségi követeléseket is megfogalmaztak, mondván, hogy "... a párt kötelessége, hogy gyors és azonnali irányt vegyen a nemzetiségi elnyomás valamennyi megnyilvánulása elleni harc vezetésére és szervezésére:

a/ Nemzeti nyelvű iskolák likvidálása ellen, a kétnyelvű oktatási rendszer bevezetése ellen.

b/ Az ingyenes anyanyelvű iskoláért (moldvaiak, ukránok, oroszok, magyarok, németek, szászok, zsidók, bulgárok, törökök stb).

c/ Az elnyomott népek egyenlő nyelvi jogáért az állami, bírósági és helyhatósági intézményekben.

d/ Az elnyomott népek kulturális intézményeinek a bezárása ellen. A nemzetiségi dolgozó tömegek kulturális és sport-szervezeteinek teljes szabadságáért.

e/ Az óhitű és a nem román egyházak hívóinak üldözése ellen. Valamennyi egyház politikája osztálytartalmának elmagyarázásáért és a nem román egyházak üldözése elleni tiltakozó mozgalmaknak az osztályharc útjára való tereléséért.

g/ A nemzeti - forradalmi szervezetek illegalitásba kény-

szerítése ellen, mindegyik nemzeti forradalmi szervezet szabad létezéséért.

h/ A hadiüzemek és a vasutak elnyomott nemzetiségű alkalmazottainak és munkásainak elbocsátása ellen.

i/ Az ujoncok származási helyét figyelembe vevő katonai szolgálatért.* 156

Azon forradalomelméleti kiindulópontból következően, amely szerint a polgári demokratikus forradalomnak Romániában magában kell foglalnia az elnyomott nemzetiségek felszabadulásáért folytatott harccal összefonódó agrárforradalmat, a határozatoknak nemzetiségi kérdéssel foglalkozó része egyben megfogalmazta a párt legfőbb agrárköveteléseit is, hangsúlyozva, hogy "a romániai nemzetiségi kérdés nagymértékben parasztkérdés, így a nemzeti - forradalmi harc szorosan összefonódik az elnyomott nemzetiségi dolgozó parasztságot gazdasági érdekeiért vívott harccal. A Romániai Kommunista Párt feladata vezetni és szervezni a dolgozó parasztság harcát (összekötve azt a nemzeti forradalmi harccal):

a/ A királyi, földesuri és egyházi erdők és legelők egészének, a teljes földterületek megváltás nélküli felosztásáért, az állatállománnyal és felszereléssel együtt a földmunkások, szegényparasztságot és kisparasztságot kezébe adásáért, nemzetiségi megkülönböztetés nélkül, az adott terület régi lakosait figyelembe véve.

b/ A dolgozó parasztságnak, nemzeti kulturális szervezeteknek, közösségeknek, az általuk használt föld, erdő és vagyon visszaadásáért.

c/ ... az adók és az adósságok fizetésének visszautasításáért és aktív tömegellenállás szervezéséért a paraszti vagyon elárverezése ellen, a városi és falusi dolgozó tömegek valamennyi adósságának az eltörléséért." 157

Mindenképpen ki kell emelnünk, hogy az agrárkérdés kapcsán itt már kimaradt a IV. kongresszus által szorgalmazott közösségi formák tulzott hangsúlyozása.

A kongresszusi határozatok a fentebbieken kívül részletesen foglalkoztak a szervezeti élet kérdéseivel, különös tekintettel a frakcionizmus felszámolására és a lenini alapelvek figyelembe vételére, valamint a kommunista ifjúsági mozgalom kérdéseivel, a legfőbb veszélynek a baloldali avangardista megnyilvánulásokat tekintették. 158

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az V. kongresszus mérföldkövet jelentett a Romániai Kommunista Párton belüli elméleti munka fejlődése szempontjából. Az elfogadott határozatok a párt történetében először adtak átfogó, a kor színvonalának megfelelő elemzést a román társadalom adott állapotáról, belső ellentmondásairól. Uttörő jelentőségűek voltak a dokumentum forradalomelméleti megállapításai, a lenini permanens forradalom elméletének az adaptációja

és az ennek megfelelő stratégia kidolgozása. Nagyon lépett előre a párt az agrárkérdés vonatkozásában, mind az agrárstruktúra összetettségének a megértése, mind a történetileg indokolt agrárforradalom kiteljesítése és a szegényparasztság érdekeinek a felismerése szempontjából. Mindenképpen példamutatónak tekinthetők a romániai nemzetiségi kérdés kapcsán hozott határozatok, különösen a konkrét nemzetiségi követelések megfogalmazása tekintetében. Természetesen nem volt különféle kisebb-nagyobb tévedésektől mentes, ez a dokumentum. Ezek részben a korabeli nemzetközi kommunista mozgalom hatásának eredményei. (szociálfasizmus, szakszervezeti kérdés stb) Ugyanakkor azt is le kell szögezni, hogy erősen kétséges, hogy a Komintern segítsége nélkül a frakcióharcokból éppen csak kilábaló Romániai KP képes lett volna ilyen színvonalu dokumentum megfogalmazására.

Az V. kongresszus hatása a párton belüli frakcióharcok felszámolásának eredményei természetesen nem máról holnapra mutatkoztak a romániai kommunista mozgalomban. A folyamat lényegében a 30-as évek közepéig elhúzódott. Ez azonban már messze túlmutat a dolgozat keretein.

JEGYZETEK

1. Berend T. Iván - Ránki György: Közép-Kelet-Európa fejlődése a XIX-XX. században. Bp. 1970.
2. Berend T. - Ránki: im. 481. o.
3. Ugyanott 275. o. ill. Csatári Dániel: Románia története a XIX-XX. században. Kézirat
4. Csatári D: im.
5. Leckék az RMP történetét tanulmányozók részére. Bukarest 1960. 226. o.
6. Csatári D: im. és Berend T - Ránki: im. 276. o.
7. Berend T. Iván: Válságos évtizedek Bp. 1982. 220. o.
8. Berend T - Ránki: im. 444. o.
9. Ugyanott A közölt táblázat alapján végzett saját számítás
10. Csatári D: im.
11. Leckék ... 221. o.
12. Berend T: im. 302. o.
13. Ugyanott
14. Csatári D: im.
15. Ugyanott
16. Berend T - Ránki: im. 311-312. o.
17. Csatári D: im.
18. Románia új alkotmánya Kolozsvár 1923. Fordította és magyarosításokkal ellátta Balogh Artúr és Szeghő Imre. Eredeti román és francia szöveg is közölve

19. Csatári D: im.
20. Veress Pál: Vallatás, vád, küzdelem. Kolozsvár 1975. 292. o.
21. Leckék ... 228. o.
22. Bunta Péter: Küzdelmes évek 1921-28. Politikai könyvkiadó Bukarest 1981. 30-31. o.
23. Csatári: im. Leckék 213. o.
24. Ugyanott
25. Leckék. 207. o.
26. Csatári D: im.
27. Leckék ... 213. o.
28. Csatári D: im.
29. Leckék ... 230. o.
30. Ugyanott. Csatári D: im.
31. Bunta: im. 76-77. o.
32. Bunta: im. 78-79. o.
33. Csatári D: im.
34. A Kommunista Internacionálé Válogatott dokumentumai Bp. 1975. 67. o.
35. Ugyanott
36. A Kommunista Internacionálé története Bp. 1971. 117. o.
37. Ugyanott
38. Ugyanott
39. K.I.V.D. 81. o.
40. KIVD - 88. o. ill. KI tört. 120. o.

41. Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai Bp. 1954. Komintern VB tézisei 683. o.
42. Ugyanott 684. o.
43. KI tört. 144-5-o.
44. Ugyanott 148. o.
45. KI tört. 154. o.
46. KIVD 153. o.
47. Ugyanott
48. Ugyanott
49. Székely Gábor: A Komintern és a fasizmus 1921-1929 Bp. 1980. 74.o.
50. KIVD 161. o.
51. KIVD 186. o.
52. KIVD 187. o.
53. Ugyanott
54. Ugyanott
55. Ugyanott
56. Ugyanott
57. KI tört. 229. o.
58. KIVD 285. o.
59. Ugyanott 295. o.
60. Ugyanott 316. o.
61. Leckék ... 252. o.
62. Ugyanott
63. Leckék ... 112. o.

64. Documente din istoria Partidului Communist din România
Bukarest 1951. 48. o. A románnyelvű dokumentumok végig
saját fordításban
65. Ugyanott 47. o.
66. Turzai Mária: Köblös Elek az élharcos. Korunk 1971/1
67. Leckék ... 257. o.
68. Ugyanott
69. A Komintern V. kongresszusának jegyzőkönyve. Gépelt másolat
ELTE Tudományos Szocializmus Tanszék
70. Országos Levéltár Külügyminisztériumi Levéltár K. 608.
27/1 Bukaresti követjelentések 50/1928.
71. Leckék ... 258. o.
72. Vajda Lajos: Emlékezés a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjára.
Korunk 1975/4
73. Gál János: A Dolgozók Blokkjának képviselője. Korunk
1969/3
74. Vajda L.: im. Ugyanezt a programot közölte az [^]Ínapte 1926.
július 12-i száma Lásd: Bunta P. im. 234. o.
75. Ugyanott
76. Turzai M. im.
77. Veress Pál: im. 186.o. A Marcel-Pauker-féle éhségstrájk
akciókat a haladó és a kommunista nyugat-európai lapok
általában megemlégették
Pl: L'Humanité 1929. május 10-i száma La terreur blanche
ol.K.609 323/498
78. Turzai M.: im.

79. Documente ... A IV. kongresszus határozatai
80. Ugyanott
81. OLK 609 323/498
82. Documente ... A IV. kongresszus határozatai
83. Ugyanott
84. Ugyanott
85. Veress Pál: im. 186-187. o.
86. Documente ... A IV. kongresszus határozatai
87. Ugyanott
88. Lenin Összes művei 41. köt. 307-308 o. Beszéd a bőrjárat munkások és alkalmazottak kongresszusán 1920. okt. 2.
89. Documente ... A IV. kongresszus határozatai
90. Ugyanott
91. Ugyanott
92. Ugyanott
93. Berend T. Iván: Válságos évtizedek Bp. 1982. 255. o.
94. Berend T. - Ránki: im.
95. Ugyanott
96. Ugyanott
97. Ugyanott
98. Leckék ... 279.o.
99. Csatári: im.
100. Leckék ... 277. o.
101. Berend T. Iván - Ránki: im.
102. Ugyanott
103. Leckék ... 278.o.

104. Csatári: im.
105. Magyarország története VIII. kötet 606.o.
106. Csatári: im.
107. Leckék ... 278.o.
108. Csatári: im.
109. Berend T. Válságos évtizedek Bp. 1982. 323. o.
110. OL K 608. 27/1 203/29
111. Nagyvárad 1930. január 3-i szám Kinevezeték a közigazgatási kerületek igazgatóit c. cikk Munténia: I. Camarasescu, Moldva: C. Hoiescu
Erdély: A Dobrescu, Besszarábia: D. Moldoveanu, Bukovina: Sauciue - Sadeanu
Olténia: Radulescu, Bánság: Docu Sever Általában az adott területen ismert nemzeti parasztpárti politikusok
112. OL K 608. 27/1 68/1930 1930. április 20. követjelentés Dobrescu esetében egy régebbi sikkasztási ügyet sikerült előszedni, ami nem túl meglepő a meglehetősen korrupt román politikai életben
113. Leckék ... 287.89.o.
114. OL K 608. 27/1 254/29
115. Népszava 1930. június 19. A Romániai Szociáldemokrata Párt állásfoglalása az új rezsimmel szemben c. cikk
OL K 608 323/498
116. Le Matin 1928. január 25. Où va la Roumanie? OL K 609 323/498 saját fordítás
117. OL K 608 27/1 203/29

118. OL K 608 27/1 121/29 Az Országos Magyar Párt parlamenti tagozatának 1929. április 30-i memoranduma a Maniu-féle közigazgatási reformtervezetről
119. R.C.R. în viață socială din România 1921-44 c. tanulmánykötet Muncă desfășurată de Partidul Communist Român în amata în anii crizei economice (1929-33) 22. o.
120. Leckék ... 289. o.
121. OL K 608 27/1 16/1931 illetve Leckék ... 293. o.
122. Csatári: im.
123. Leckék... 290.o.
124. Pesti Napló 1930. október OL K 609 323/498
125. OL K 608 27/1 309 /1928
126. Ugyanott. saját fordítás
127. OL K 608 27/1 309/1928
128. OL K 608 27/1 2/1929
129. Veress Pál: im. 215-17. o.
130. Budapesti Hírlap 1930. mácius 18. Az eredélyi választások eredménye c. cikk OL K 609 323/498 illetve Veress Pál: im. 218. o.
131. OL K 608 27/1 16/1931
132. Magyarság 1931. május 31. A román kormány a legféktelenebb terrorral akarja kicsikarni június 1-én a választási győzelmet c. cikk OL K 608/323/498
133. OL K 608 27/1 139/1931
134. Veress Pál: im. 323-24. o.

135. OL K 609 437/84 Pesti Hírlap 1931. június 3.
136. Gáll János: im.
137. Vajda Lajos: im.
138. Gáll János: im.
139. OL K 608 27/1 2711/1931
140. Magyarország 1931. június 18. A román kamara megsemmisítette a kommunista mandátumokat OL K 609 437/84
141. OL K 608 27/1 63/1932
142. Veress Pál: im. 376-77.o.
143. M. C. Stănescu - L. Gergely: Elek Közlös Editura politica Bucuresti 1978. 86-87. o.
144. Veress Pál: im. 156-7.o.
145. Veress Pál: im. 27o.o.
146. Gheorghe Stoica az RKP egyik alapító tagja, a 20-as években többször viselt börtönt, a spanyol polgárháboruban a román önkéntesek egyik vezetője volt. Veress P.im. 302. o.
147. Leckék ... 292. o.
148. Documente ... Az V. kongresszus határozatai 111-12.o.
149. P.C.R. in viața socială ... 212-23o.o. illetve OL K 609 27/1 1125/84
150. Documente ... Az V. kongresszus határozatai 112-137.o.
151. Ugyanott
152. Ugyanott
153. Ugyanott
154. Ugyanott
155. Ugyanott
156. Ugyanott

Serfőző Zoltán: A Romániai Kommunista Párt elméleti
tevékenysége 1921--1931 között különös tekintettel
a Párt IV. és V. kongresszusaira
c. doktori értekezéséről

A dolgozat első érdeme, hogy a RKP történetének olyan internacionalista: a nemzetiségek egyenjogúságának biztosítását követelő hagyományforrás vidéket tárja fel, amelyet a mai romániai történetírás feledésre ítélt és legfeljebb néhány pejoratív jelző kíséretében említ meg.

További érdeme az értekezésnek, hogy a témához nemcsak a nálunk hozzáférhető teljes irodalmat dolgozta fel, hanem értékes levéltári forrásanyagot is feltárt.

Ugyancsak fontos kiemelnünk a szerző széles látókörét, azt a helyes szemléletét, hogy a szűkebben vett témát nagyon helyesen széles egyetemes történeti horizontba helyezve /a Komintern történetének vonatkozó problémái/ és Románia történetének összefüggés rendszerébe helyezve tárgyalja.

A precíz, két alapozó "első fejezet után elemzi a RKP 1924--1928" közötti elméleti tevékenységét, ~~a demokratikus forradalom időszerűségét fel-felismerő álláspontokat~~, amelyek meghatározzák az egész IV. kongresszus alaphangját, kizárva a RKP látóköréből a demokratikus feladatok időszerűségének a felismerését, beleértve a nem szocialista nemzetiségi tömegek égető s aktuális követeléseinek a felkarolását is.

Minthogy a következő V. kongresszusnak az a nagy történeti érdeme, hogy a IV. kongresszus szűk látóköréből ki tud lépni a demokratikus követelések megértésének és felkarolásának az irányába ~~a~~ szerző arra a kérdésre ad először feleletet, hogy milyen

társadalmi-, politikai-, gazdasági változások inspirálták ilyen irányba a RKP vezető szerveit. A választ nagyon helyesen a gazdasági világválság Romániára gyakorolt hatását elemezve adja meg, bebizonyítva, hogy az összes meg nem oldott demokratikus követelés radikálisan napirendre került. Ennek az egyébként is kitűnő fejezetnek kiemelkedően jó részei azok, amelyek a demokratikus alternatívát jelentő Maniu-kormány fokozatos térvésztesét, az iránta táplált várakozások szétfoslását elemzik.

Így szükségszerű és evidens, hogy a RKP V. kongresszusa felismeri, hogy a demokratikus forradalom követeléseit a szocialista erőknek kell felkarolniuk, olyan széles, népi szövetséges rendszer megteremtésével ^{amely} a nemzetiségi és ezen belül a magyar dolgozó tömegeket is magában foglalja.

Az V. Kongresszusnak ezt a lényegi, fordulatot kifejező politikai koncepcióját, a szerző az eredeti határozatok alapján finom történeti elemzőkészségét bizonyítva tárgyalja.

Az-elmondottakból kitűnhet, hogy az alapos munkának szilárd, átgondolt szerkezeti felépítése van, amely egyúttal a szerző megfontolt történeti értékeléseit a kellő helyeken tartalmazza. Végül megemlítem, hogy a dolgozat világosan gördülékeny stílusban megfogalmazott olvasmány -- amely ugyancsak nem elhanyagolható követelménye egy doktori értekezésnek.

Mindezekért az értekezés minősítése -- véleményem szerint -- summa cum laude.

Szeged, 1985. november 28.

Dr. Csatári Dániel
tanszékvezető egyetemi tanár

Aszalós Károly: "A szegedi egyetemi ifjúsági
mozgalmak és a szegedi Bethlen Gábor Kör tör-
ténete 1932-ig" egyetemi doktori értekezéséről

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy az értekezés nagyon nagy anyag feldolgozására épül, a szerző szorgalma, amely ennek a kiterjedt forrásbázisnak a megalapozását eredményezte csak elismerést érdemel.

Kellőképpen igazolja a fenti megállapításunkat, hogy a 200 oldalas dolgozatból 137 oldal a feldolgozás szövege és 63 oldal, tehát kézirat körülbelül egy harmada a jegyzetapparátus /ebből másfél oldal a rövidítések jegyzéke és kilenc oldal a bibliográfia./

A szerző ennek a nagy anyagnak a birtokában ezt elemezve írja meg az egyetemi ifjúság országos történetét a Horthy rendszer első évtizedében, kitérve az egyetemisták társadalmi-szociális helyzetére, eszmei arculatuk és mozgalmak főbb jellegzetességeire is.

Ezután a körülbelül egy íves első -- bevezetőnek is tekinthető -- első fejezet után tér rá az értekezés szerzője tulajdonképpen, az értekezés címében megfogalmazott témájának tárgyalására.

A szűkebb téma leírása is végig a maga országos összefüggés rendszerében történik és ennek során a szerző nemcsak Csaplár Ferenc és Lengyel András vonatkozó, úttörőnek tekinthető munkáinak megállapításaira épít, hanem maga is új -- kisebb részben levéltári, nagyobb részben gazdag sajtó-anyagot tár fel.

Ezzel kapcsolatban is kiemelném a szerző széles látókörét, azt, hogy az egyetemi ifjúsági mozgalmakat, a szegedieket is gazdaságtörténeti, szociológiai, eszme- és politika történeti aspektusokban is vizsgálja.

Mégis az olvasó-bíró vagy, ha így helyesebb: bíráló-olvasó úgy érzi, hogy az értekezés néhány része, főleg azok az alfejezetek, amelyek az országos összefüggéseket tárgyalják, túlméretezett. Vagyis, olyan kérdések részletes tárgyalására is kitér, amelyek szétfeszítik a címben jelzett téma kereteit. Ezeknek a részeknek az elhagyása, /például a dualizmus kora stb./ a dolgozat címe és megírt szövegének jobb összhangja, a felhasznált anyag jobb megrostálása előnyére vált volna a dolgozatnak.

Mindezek alapján a doktori értekezés minősítése, az én véleményem szerint: cum laude.

Szeged, 1986. április 22.

Dr. Csatári Dániel
tanszékvezető egyetemi tanár

15-65/1985.
.....bksz.

Serfőző Zoltán
Tárgy:
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Csatári Dániel elvtársnak
tszv.egyetemi tanár

H e l y b e n

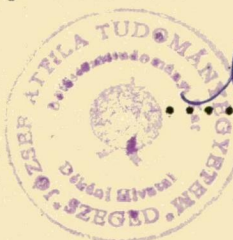
Professzor Elvtárs!

Mellékelve . Serfőző Zoltán: A Romániai Kommunista Párt elméleti . . .
tevékenysége 1921-31 között, különös tekintettel a párt IV. és V.
kongresszusára

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1985. nov.15.

Liake Ferenc
.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

Magyariné Horváth
.....
főelőadó

Kapták: Dr.Csatári Dániel prof.
.....

Dr.Anderléné dr. Sajtő Enikő doc.
.....
társbíró